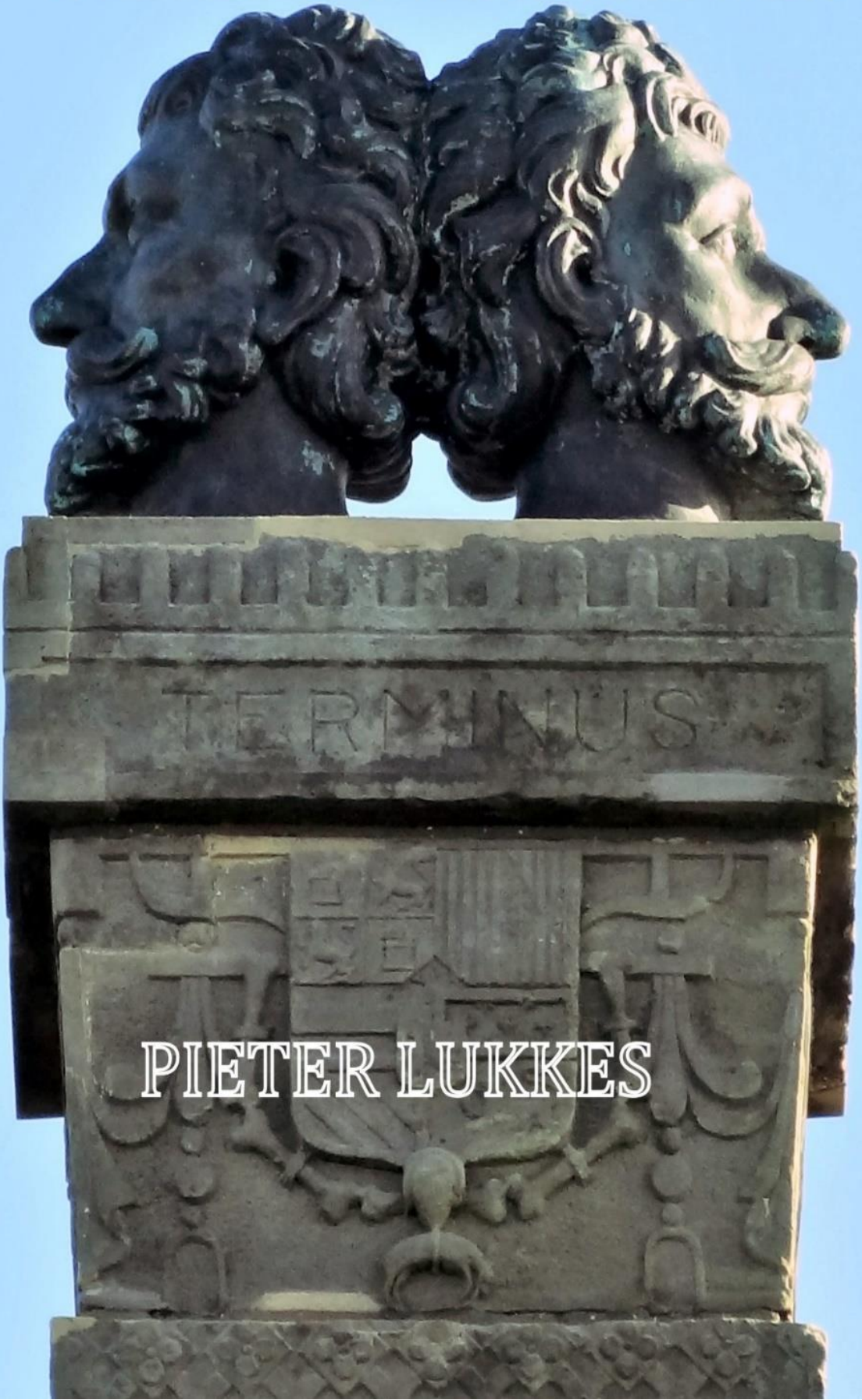
GEZICHTEN VAN HET OVERHEIDSBELEID

ENERGIE-RUIMTE-KLIMAAT- ....



PIETER LUKKES

Omslagfoto: Wellicht de meest bekende Januskop van ons land staat sinds 1576 in Harlingen op de zeedijk. Van origine is het een grenspaal tussen twee waterschappen. Naderhand (in 1725) werd deze grenspaal opgewaardeerd tot standbeeld van de Spaanse aanvoerder/ stadhouder Caspar de Robles (1527-1585). Deze stadhouder staat te boek als een krachtdadige bouwer van zeeweringen en beschermer tegen de veelvuldig optredend stormvloeden. Recent onderzoek (Draaisma 2017) laat van deze voorstelling van zaken echter weinig heel.

GEZICHTEN VAN HET OVERHEIDSBELEID

ENERGIE – RUIMTE – KLIMAAT – ……

Dr. PIETER LUKKES

EM. HOOGLERAAR GEOGRAFIE

Pieter.Lukkes@gmail.com

LEEUWARDEN, 2018

INHOUD:

1984 5
ENKELE KERNPUNTEN UITGELICHT 7
SELECTED KEY ISSUES 9
1 WET VAN DE BESTUURLIJKE DRUKTE 11
2 NOG EEN WET: DIE VAN DE VEREISTE VARIËTEIT 12
3 1984; DAT IS EEN EEUWIGHEID GELEDEN. 14
4 DICHTIGKEIT DES GESCHEHENS 16
5 HET SUBSIDIEBEDRIJF 18
6 JACHT OP PARTICULIERE VERMOGENS EN INKOMENS 20
7 EMBEDDED WETENSCHAP 23
8 NIET BUITEN DE LIJNTJES KLEUREN 25
9 ALLEEN WELGEVALLIGE INFORMATIE 28
10 BUREAUCRATIE; MACHT VERVANGT KENNIS 31
11 DWANGBELEID: CRISIS- EN HERSTELWET EN RIJKSCOORDINATIE-REGELING 33
12 BUREAUCORPORATIVE STAAT 35
13 FINANCIEEL KANNIBALISME 37
14 ENERGIE; PIKORDE IS WEL DUIDELIJK 39
15 MISMANAGEMENT: ENERGIEAKKKOORD 41
16 KRUIWAGENFUNCTIE KLIMAAT 43
17 VOORZORGSPRINCIPE? DAT DOE JE JEZELF TOCH NIET AAN? 46
18 KLIMAATWET DEEL I: VRIJHEID VAN GODSDIENST, NIET VAN GELOVEN 48
19 RECHT IS KROM 50
20 €€€€€€€€€€€€€ 52
21 KLIMAATWET DEEL II; GEBOUWD OP DRIJFZAND 54
22 HANDELEN IN ONZEKERHEID/HANDEL IN ZEKERHEDEN 57
23 HOEWEL: HOE WEL? 60
BRONNEN 62

1984

In 1949 gaf George Orwell het boek “Nineteen eighty-four” (1984) uit. Daarmee werd 1984 een extra-speciaal jaartal in de 20e eeuw. In dat jaar publiceerde A.C.J. de Leeuw, hoogleraar bedrijfskunde, zijn “Wet van de bestuurlijke drukte”. In tal van (overheids)publicaties vindt men dit begrip terug, hetgeen er op wijst dat veel werkers in het veld zich erin herkennen.

In hetzelfde jaar verscheen er van de hand van de vermaarde Amerikaanse historica Barbara Tuchmann een studie over bestuurlijke prestatie en wanprestaties door de eeuwen heen. Daarin schrijft zij: “*Een verschijnsel dat wij overal en altijd in de geschiedenis tegenkomen is dat de regeringen een beleid volgen dat tegen hun eigen belang indruist. Overal heeft de mens wonderen verricht, behalve op bestuurlijk gebied”.*

Als de waarneming van Tuchmann juist is dan ligt hier een groot probleem. Overheden gaan immers over belangrijke zaken, te belangrijk om ernstige fouten te begaan.

De volgende hoofdstukjes gaan over overheids- en aanverwant beleid, de uitvoerders van dat beleid, de veranderende condities waaronder dat beleid gestalte moet krijgen en het antwoord van de overheid op de steeds minder beheersbare turbulente omgeving. Over elk onderwerp zou een boek kunnen worden geschreven. In plaats daarvan wordt volstaan met stukjes van in doorsnee nog geen 600 woorden. Maar wellicht zijn juist deze korte stukjes geschikt om aan te tonen dat onze maatschappij op tal van punten gevaarlijk scheluw staat.

Bij impopulaire maatregelen verstoppen beleidspersonen zich vaak achter elkaar. Dan wordt gezegd dat die maatregelen moeten vanwege afspraken met- en opdrachten uit- Parijs (klimaatakkoord), de EU of Den Haag. Verwijzen naar hogere machten vormt natuurlijk geen bewijs voor de juistheid van de maatregelen.
Toch worden ze uitgevoerd. Dat gebeurt omdat de betrokken beleids-personen uitvoeren wat hen van hogerhand wordt opgedragen. Hun motto is: liever tegen de wil van de eigen bevolking ingaan dan

ongehoorzaam zijn aan hiërarchisch hoger geplaatsten.
Steeds opnieuw blijkt het politieke feodalisme springlevend te zijn.

De kwaliteit van het bestuur zou sterk verbeteren als deze beleids-personen het onderdanige af zouden leggen en bijvoorbeeld zouden eisen dat nut en noodzaak van de aan hen opgedragen taken onweer-legbaar zijn bewezen. Dan immers worden ook de hogeren in de hiërarchische lijn gedwongen hun verstand te gebruiken. Het in de lijn ontbreken van zelfstandig denkende mensen heeft veel te vaak tot ernstige rampen geleid.

ENKELE KERNPUNTEN UITGELICHT

1. Wat ook de oorzaak van klimaatveranderingen mag zijn; het is voor de mens praktisch onmogelijk om daaraan sturing te geven. Fundamenteel onderzoek zal de basis voor toekomstig beleid moeten zijn.
2. Bijgevolg is de huidige combinatie van energie- en klimaatbeleid zinloos. Wat wij nodig hebben is een totaal ander klimaatbeleid en -los daarvan- een totaal ander energiebeleid.
   Het is “extremely likely” dat dit andere beleid voorkomt dat er honderden miljarden euro’s nutteloos worden uitgegeven en dat tevens wordt voorkomen dat de verarming bij ons zal toeslaan.
3. De overheid is niet in staat om te voldoen aan de eisen die door de wet van de vereiste variëteit worden gesteld. De niet-gekozen hulptroepen, die zij heeft toegelaten, komen stuk voor stuk op voor de eigenbelangen maar niet voor de belangen van het volk. Aldus evolueert het land in de richting van een profitocratie. Als tegengif dient de democratie te worden hersteld.
4. Klimaat en energie vergen een beleid dat is gebaseerd op degelijk management en op wetenschappelijk onderzoek. Omdat politiek, bureaucratie en veel belangenorganisaties daar niet van zijn gediend, wordt de wetenschap op afstand gezet of een “embedded” status gegund. Onder meer de ruimtelijke ordening is hiervan de dupe.
5. Energieakkoord, Klimaatakkoord en Klimaatwet kunnen geen van de toetsen van goed management, wetenschappelijk verantwoord zijn en democratische besluitvorming doorstaan. Dat krijg je als niet-gekozen organisaties de teugels overnemen.
6. Het is een zaak van groot belang dat de Raad van State er een tweede poot bij krijgt. Die moet omstreden plannen beoordelen op hun maatschappelijke, ruimtelijke, economische en andere consequenties. Zoals het nu gaat is de Raad van State te veel een instrument om slechte plannen op puur formele gronden gerealiseerd te krijgen.

7. Belanghebbenden misbruiken de projecties van het IPCC door ze de betekenis van prognoses te geven. Het huidige beleid is op deze gedachtenexperimenten gestoeld en is daarom op drijfzand gebaseerd.
8. Energieakkoord, klimaatakkoord en Klimaatwet binden de kat (de deelnemende niet-gekozen partijen) op het spek (het door de huishoudens beheerd vermogen en hun verdiencapaciteit).
9. De kosten van energie- en klimaatmaatregelen zullen de draagkracht van de bevolking ver te boven gaan. Aan deze maatregelen ligt géén bewijs van nut en noodzaak, van kosteneffectiviteit noch van het behalen van een gegarandeerd resultaat ten grondslag. Bedrijven en instellingen zullen hun markt aangetast zien worden, maar in hun kortzichtigheid willen die dat niet inzien. Evenmin wordt het kannibalistische karakter van het subsidieregiem ingezien.
10. Klimaatpolitiek is tevens economische politiek: zowel op nationale- als op, wereldschaal.
11. Omdat het klimaat niet beïnvloedbaar is, kunnen er wat dat betreft geen resultaten worden gemeten. Wel kan de hoeveelheid ingezette middelen (geld) worden gemeten. Dus vindt er ter camouflage van het eigen onvermogen om echt sturing aan de processen te geven, een misleidende verwisseling van doel en middelen plaats.
12. Onwelkome informatie wordt in beleidskringen buiten de deur gehouden. De beslisorganen krijgen uitsluitend de pro's voor-geschoteld. Op deze eenzijdige informatie valt geen verantwoord beleid te bouwen. Remedie; een wet die bij belangrijke projecten onderzoek en rapportage van onwelkome informatie verplicht stelt. Net als in bijsluiters van medicijnen moeten ook de nadelen worden vermeld.

SELECTED KEY ISSUES

1. Irrespective of the causes of climate change, controlling it is nigh impossible. From now on climate policy would better be based on comprehensive research.
2. Consequently, attempts to manage climate change through energy policies have a negligible impact. Energy policy and climate policy should be kept separate. It is extremely likely that that separation will prevent spending hundreds of billions of euros in vain, leaving nations poverty-stricken.
3. As government cannot comply with the law of requisite variety, external actors have entered the decision-making arena. These actors aim to enhance their own interests first, making countries slide towards profitocracy. Restoring democracy should be the antidote.
4. Managerial excellence and scientific research should be the basis for establishing energy and climate policy. However, policy makers and bureaucrats tend to dislike such disciplined approach. Consequently, science has been given an embedded status, with Environmental Planning being one of the victims.
5. As a consequence of non-elected actors participating in political decision making, Energy- and Climate-agreements, and the Climate bill will not past scrutiny.
6. The Raad van State (Council of State) should supplemented by a second section to cope with the social, economic, environmental end other -negative- impacts of disputed projects. In its current role, it solely checks whether they comply with formal rules of law.
7. It has become common practise to interpret IPCC projections as being forecasts. It is astonishing how these projections, with little prognostic value, are used as the factual basis of energy and climate policy.
8. Energy-agreement, Climate- agreement and the Climate bill put the fox (profiteers of the subsidised market generated by these regulations) in the hen house (private households being the predominant source of wealth and obligatory payers).

9. Execution of policies regarding energy and climate will cost hundreds of billions of euros. That is well beyond the means of the population. It is shocking that no analysis/proof of the usefulness and necessity of these measures is provided. It will ruin the (internal) market; the short-sighted industry has not yet woken up to that. Moreover, there is no understanding of the cannibalistic character of the subsidy regime.
10. Climate policy is economic policy on a national as well as on a global scale.
11. As we cannot control climate change, we cannot measure the results of climate policy. We only know the sums of money spent in the various programs. Hence, it is common practise to substitute monitoring progress towards targets (what we want to achieve) by measuring the means and measures deployed (how much money have we spent). This is clear-cut mismanagement.
12. Energy and climate policy require massive investments in huge projects, yet the pros and cons of these projects have not been established. Consequently, all political decisions are based on incomplete information with biases towards the positives whilst ignoring the negatives. New legislation should be put in place to eliminate this hiatus.

1 WET VAN DE BESTUURLIJKE DRUKTE

Als je bestuurt dan heb je het druk. Ware dat niet het geval dan zou er geen *wet van de bestuurlijke drukte* bestaan. En als je het druk hebt dan kan het gebeuren dat er eens iets blijft liggen of fout gaat. Daar kun je dan weinig aan doen, nietwaar?

Toch is dit niet de inhoud van de wet van de bestuurlijke drukte, die in 1984 werd gelanceerd door prof. dr. ir. A.C.J. de Leeuw, hoogleraar bedrijfskunde aan de Rijksuniversiteit Groningen.

Vrij vertaald komt die wet erop neer dat meer bestuurlijke inspanning weliswaar kostenverhogend werkt maar nadelig kan zijn voor het uiteindelijke bestuurlijk effect. Dit is heel belangrijk omdat onze maatschappij er een is van steeds toenemende bestuurlijke druk.
Er bestaat, aldus deze auteur, een ziekelijke bureaucratische behoefte aan het produceren van regels, richtlijnen en nota's. Maar voor al die inspanningen geldt: overdaad schaadt.

Bestuurlijke drukte wordt tevens veroorzaakt door de aanwezigheid van bestuurlijke druktemakers; mensen die het razend druk hebben maar wie niets uit handen komt.

Minstens zo belangrijk is de vraag of er voldoende bekwame mensen in het bestuur zitten. Kennen de bestuurders de kneepjes van het vak? En wat te doen met intrinsiek moeilijk bestuurbare organisaties?

Er zijn dus meerdere scenario's denkbaar. Sommige hebben direct te maken met de bekwaamheden en de vaak overdreven ambities van het bestuur. Normaal is dat het bestuur zich voor een groot deel van de tijd bezighoudt met de buitenwereld. Een buitenwereld die zo complex en weerbarstig kan zijn, dat het moeilijk is om daar een gevestigde positie in te verwerven. (Zie hoofdstukken 3 en 4).

2 NOG EEN WET: DIE VAN DE VEREISTE VARIËTEIT

De Britse psychiater William Ross Ashby (1903-1972) heeft door de introductie van de "*Law of requisite variety*" een belangrijke bijdrage geleverd aan de systeemleer. Daaruit ontstond in de jaren 50 de cybernetica, de wetenschap van de besturing van complexe systemen waaraan de Britse psycholoog Anthony Stafford Beer (1926-2002), belangrijk heeft bijgedragen. Later, in 1981, heeft Peter Checkland, Brit, management wetenschapper en hoogleraar systemen, daar de "Soft Systems Methodology" aan toegevoegd.

De "Law of requisite variety" en de verdere uitwerkingen daarvan zeggen, dat: "*If a system is to be stable, the number of states of its control mechanism must be greater than or equal to the number of states in the system being controlled*" [1]).

Deze wet bepaalt dus dat elk overheidsorgaan zelf even divers zou moeten zijn als de maatschappij die zij wil besturen. De variëteit vereist dat voor elk onderwerp er mensen moeten zijn die daar verstand van hebben. Voor de overheid die graag Albedil wil spelen geeft dit geregeld problemen.

Eigen keus of niet: bedrijven en overheidsorganen worden dus gedwongen om qua management een veelheid van taken aan te kunnen. Als hen dat te veel wordt dan staan er twee opties open.

Optie 1 is om de zaak te versimpelen. Er wordt bestuurd op hoofdlijnen en slechts ingegrepen als er iets fout gaat (Management by exception). Voor deze optie wordt zelden gekozen.

Optie 2 is meer in trek. Deze bestaat uit het vergroten van het managementapparaat, vaak in combinatie met het inhuren van externe deskundigheid. Met de regelmaat van de klok wordt er geklaagd over de grote sommen geld die de overheid daaraan besteedt. Maar zolang de

[1] Vrij vertaald: om een stabiel systeem te verkrijgen is het vereist dat het aantal toestanden van het regelsysteem groter of gelijk is aan het aantal toestanden van het systeem dat geregeld wordt.

maatschappij complexer wordt en de stijl van besturen niet verandert zal deze klaagzang blijven klinken

Betrekkelijk nieuw in bestuurlijk Nederland is de komst van buiten-staanders in het besliscentrum. Die buitenstaanders dringen zich op. Een voorbeeld daarvan is de poging van een zevental natuur- en milieuorganisaties om onder het mom van het misleidende en misbruikte begrip Mienskip (gemeenschap) het natuurbeheer van de provincie Fryslân (plus een zak met geld van €80 miljoen) over te nemen (Leeuwarder Courant 01-06-2018). Blijkbaar ontbreekt het de provincie aan capaciteit om het natuurbeheer naar behoren uit te voeren. Daarvan proberen genoemde belangenpartijen zonder enige democratische legitimatie te profiteren. Fout natuurlijk. Want als een provincie deze belangrijke taak niet aan kan, dan moet zij die overdragen aan een capabele, democratisch gekozen en gecontroleerde instantie.

Het niet kunnen voldoen aan de law of requisite variety verklaart veel van de tekortkomingen in het besturen van de hedendaagse maatschappij.

3 1984; DAT IS EEN EEUWIGHEID GELEDEN.

Sinds 1984 is de wereld drastisch veranderd. Is het overheidsbeleid even drastisch veranderd? Waar hebben wij het over?

- In 1984 telde Nederland 14,4 miljoen inwoners. Van die 14,4 miljoen zijn er grofweg nog 8 miljoen over, die het jaar 1984 min of meer bewust hebben meegemaakt. Hetgeen betekent dat momenteel minder dan de helft van de huidige bevolking van ruim 17 miljoen nog herinnering aan het Nederland van 1984 kan hebben.
- In 1984 waren het de oorzaken en de gevolgen van zure regen die de politiek, de media en bijgevolg ook veel mensen bezighielden. Dat onderwerp heeft rond het jaar 2000 plaats gemaakt door soortgelijke zorgen over de ontwikkeling van het klimaat met daaraan gekoppeld het energieverbruik. Een probleemgebied, waarover met name de milieuorganisaties zich hebben ontfermd.
- In 1984 telde de EU nog slechts 10 lidstaten. Na de Brexit zijn het er 27. Met de groei van de Unie is de complexiteit van deze voor ons land belangrijke organisatie navenant toegenomen.
- Na 1984 hebben de vaste telefoon, de fax, de brief en ook de krant als communicatiemiddelen zwaar aan betekenis ingeboet. Internet, geavanceerde smartphones en social media maken nu de dienst uit; ook voor managers van organisaties.
- In 2008 werden we verrast door een diepe depressie die het gevolg was van het massaal in omloop brengen van grote hoeveelheden sub-prime hypotheken (rommelhypotheken) en lang heeft geduurd.
- In het recente verleden zijn er als gevolg van oorlogsomstandigheden en grote welvaartsverschillen grote migratiestromen op gang gekomen, die vooral de EU problemen bezorgen. Mede hierdoor is het aantal inwoners met een migratieachtergrond sterk gestegen. Ter indicatie zei vermeld dat bijna 1 op de 8 inwoners van dit land elders is geboren; voor Amsterdam en Den Haag is dit zelfs 1 op de 3 inwoners. Dit betekent voor (overheids)- organisaties dat moet

worden gewerkt in een sterk veranderde sociaal-culturele omgeving met dikwijls sterk uiteenlopende waarden en normen.

Bureaucratie en snelle veranderingen verdragen elkaar slecht. Dit kan verklaren waarom de wijze waarop beleidsmatig op bovenstaande veranderingen is gereageerd, zeker democratisch gezien, geen schoonheidsprijs verdient.

4 DICHTIGKEIT DES GESCHEHENS

Snelle veranderingen zijn de norm. Kijk maar naar de levensduur van veel producten. Je hebt ze nauwelijks in huis of er komt alweer een volgende versie van uit. En aangezien veel mensen moeilijk kunnen leven met verouderd spul wordt het “oude”, maar niet versleten, artikel van de hand gedaan.

Bij dit alles speelt de globalisering een grote rol. Die zorgt ervoor dat in diverse branches de beste (of goedkoopste) specialisten, waar ook gevestigd, een groot deel van de wereld bedienen (Friedman).

In de huidige mix van global village en de angstige ik-gerichte maatschappij betrekt de mens gebeurtenissen op zichzelf, ook als die in Verweggistan hebben plaatsgevonden. Psychologen zullen kunnen uitleggen, waarom men daarbij vooral de focus legt op rampen. Neem de ramp met de kerncentrale van Fukoshima in 2011. Ondanks de unieke omstandigheden die de ramp veroorzaakten, projecteerden landen die gebeurtenis op zichzelf en namen voorzorgsmaatregelen. Bij voorbeeld: in Duitsland werd besloten de kerncentrales te sluiten.

Om deze grote Dichtichkeit des Geschehens (zie Karl Mannheim) niet in een chaos te laten eindigen moet er ongelooflijk veel worden geregeld. Die regeltjes zijn er inmiddels in groten getalen. Zo weet het Algemeen Dagblad op 18-02-2016 te melden dat wij ons hebben te houden aan 6300 wetten, maatregelen en verordeningen, die door het rijk, de provincies, de gemeenten en de waterschappen worden gehanteerd. En de zo belangrijke wet- en regelgeving van de Europese Unie beslaat “slechts” 40.000 pagina’s……

Mannheim (het zijn de jaren 30 van de vorige eeuw) zou dit probleem het liefst oplossen door middel van “planning for freedom” maar vreest totalitaire maatregelen.

Zijn vrees is terecht geweest. In de 80 jaren sindsdien heeft geen overheid serieus werk gemaakt van planning for freedom. Des te meer hebben zij hun best gedaan om meer macht naar zich toe te trekken. Ook

onze overheid doet daar nu al enige decennia volop aan mee onderwijl de grote afstand tussen het volk een de overheid betreurend.

Krokodillentranen dus….

5 HET SUBSIDIEBEDRIJF

Geen mens ter wereld weet waarschijnlijk tot op € 1 miljard (dat is 1000 miljoen euro), nauwkeurig welk bedrag aan subsidie er in dit land jaarlijks over de toonbank gaat. Subsidies zijn zo algemeen dat bij bijna alles eerst de vraag wordt gesteld of men er subsidies voor kan krijgen. Indien er geen subsidies voor zouden zijn geweest, zou Nederland windturbinevrij zijn en ook zonnepanelen zouden vrijwel ontbreken

Dit subsidiologische complex behoort tot de ingewikkeldheden van onze hedendaagse maatschappij. Hierin grasduinen subsidiologen in de meer dan 1000 fiscale – en subsidieregelingen en voorts kunnen ze proberen resultaat te boeken bij de vele honderden fondsen; allemaal met een eigen subsidiepolitiek, in voorkomende gevallen tevens maatschappij-politiek.
Noch de subsidieverstrekkers noch de naar gratis geld hengelende subsidiezoekers bekreunen zich blijkbaar over de herkomst van de subsidiegelden. Gratis geld bestaat echter niet. De overheidssubsidies komen uit belastinggelden, gaan dus vaak ten koste van de vrij besteedbare inkomens. Particuliere subsidieverstrekkers moeten het hebben van de verkoop van loten, collectes, legaten, lidmaatschappen etc.

Neem de Postcodeloterij als voorbeeld. Daaraan doen zo'n 4 miljoen tot 5 miljoen mensen mee. Waarom doen ze dat? Ach het helpen van goede doelen geeft een goed gevoel. Maar veel belangrijker is de angst dat de buren een dikke prijs winnen en zij niet. En wie wil er niet graag rijk worden? Dat alles is zeer menselijk.

De ondernemers die deze formule hebben ontwikkeld hebben een gouden greep gedaan. Zij spelen op handige en profitabele wijze in op deze menselijke zwakheden. Profitabel? Ja, want anders is het on-mogelijk een jaarlijks reclamebudget van € 200 miljoen te genereren. Dit enorme bedrag blijkt voldoende te zijn om de welwillendheid van de – naar reclame-inkomsten snakkende – media te verwerven en ook de

steun van op vette schnabbels jagende acteurs in te kopen. Niemand kan zich aan dit publiciteitsoffensief onttrekken.

De vraag is hoe wenselijk deze situatie is. Hoe gelukkig moeten we zijn met de ongevraagde psychische druk om mee te doen? Blijkens het jaarverslag 2016 van de Postcodeloterij is het bedrijf financieel betrokken, zo niet financieel bepalend, bij “224 goede doelen en 1000-den projecten in binnen- en buitenland” Door het financieel bijvoederen van goede doelen c.a. verwerft de organisatie veel macht. Hier is sprake van corporatisme met een politieke impact. Een politieke impact die overigens aan alle subsidieverstrekkers kleeft: subsidie is immers een krachtig beleidsinstrument. Die impact berust op de keuze van wie wel en wie niet wordt begunstigd.

6 JACHT OP PARTICULIERE VERMOGENS EN INKOMENS

Een eeuw geleden verkocht een kruidenier (grutter) een paar honderd artikelen aan gemiddeld 270 klanten, die hij allemaal kende. Nu moet de grootgrutter 10.000den artikelen verkopen aan een groot aantal klanten die hij niet kent.

Vroeger was de markt in hoge mate vraaggericht. In deze tijd van massa(over)productie gaat het om een aanbodgerichte markt. Al die aanbieders worstelen met een afzetdruk. Hun probleem is hoe de klant aan zijn verstand te brengen dat hij juist hun producten afneemt en/of in hun opvattingen gelooft.

Dat probleem is opgepakt door een omvangrijke beïnvloedingsindustrie bevolkt door reclamemakers, marketeers, psycho-wetenschappers, tijdrijpmakers, veranderkundigen en ontelbaar veel voorlichters. Zij beschikken over een arsenaal aan ethisch wel dan niet verantwoorde methoden om elk product of indoctrinerende boodschap te pluggen. Als consument moet je heel sterk in je schoenen staan om de indringende en agressieve acties te weerstaan.

De productpluggers hebben vastgesteld dat particuliere huishoudens op dit moment goed zijn voor een totaalvermogen van zo´n € 1300 miljard. Het eigen woningbezit maakt daar zo´n 60% van uit. Bovendien valt natuurlijk ook het besteedbaar inkomen van huishoudens, zijnde zo´n € 320 miljard per jaar, niet te versmaden. Voor de juist genoemde acties ligt hier een markt voor het oprapen.

De overheid toont zich een meester in het afromen van de inkomens en vermogens van huishoudens. Dit doet de Rabobank concluderen dat die inhaligheid het vrij besteedbaar inkomen onder druk zet.
Talloos veel partijen willen graag op de gemakkelijke stoel van de overheid zitten. Dus streven zij naar politieke invloed en (economische) macht. Als je die hebt dan kun je net als de overheid de markt -lees huishoudens- bewerken en komen de revenuen vanzelf.

Het verwerven van die status lukt individuele organisaties of leden van het midden- en kleinbedrijf in geen 100 jaar. Daar zijn coalities voor nodig.

Zo zijn er coalities ontstaan die enkele decennia geleden voor onmogelijk werden gehouden. Pool (bedrijfsleven) en tegenpool (milieuorganisaties) hebben elkaar gevonden. Niet vanwege een wederkerige liefde maar ter wille van het smeer, dat men in gezamenlijkheid uit de bevolking wil persen. Als werktuig heeft men daarvoor onze energievoorziening gekozen. Die is voor 100% van de bevolking van levensbelang. Dus mist men niemand als men probeert langs die weg de bevolking aflaten op te dringen. Daarbij komt het goed uit dat de fossiele energie ooit eindig zal zijn. Hand in hand met de overheid heeft onze coalitie kans gezien om het gros van de mensheid te laten geloven dat die energietransitie urgent is, des te meer omdat het verbruiken van fossiel slecht zou zijn voor het klimaat. Helaas valt er aan het klimaat geen cent te verdienen, dus spitsen alle maatregelen zich toe op (profitabele) projecten op energiegebied.

Op bekwame wijze zijn de geesten rijp gemaakt voor die energie- en klimaatprojecten. Die projecten zullen de bevolking de komende decennia vele honderden miljarden euro's kosten. Van een degelijke onderbouwing van die ingrepen is geen sprake. Die onderbouwing kan ook niet worden bijgeleverd, omdat het volstrekt onmogelijk is om de juistheid van de ingrijpende maatregelen te bewijzen. In dit geval wordt de bewijslast omzeild door de inzet van machtsmiddelen. Als je daarover beschikt hoeft je zelfs in een geëmancipeerd land als het onze blijkbaar niets te bewijzen.

De consequentie van een en ander is dat de Nederlandse huishoudens voor veel te zware lasten komen te staan waartegenover geen materiële baten staan. Het gevolg zal een verarming van de bevolking zijn: er zullen talloos veel nieuwe armen bij komen. In brede milieu-en politieke kringen wordt gelijkheid gepredikt. Iedereen arm betekent ook gelijkheid.

Het wonderlijke van dit alles is dat de (hotemetoten van) het bedrijfs-leven, bezeten door hun verlangen naar instant-gewin, niet inzien dat zij

driftig bezig zijn hun eigen markt, dus hun eigen bestaan, naar de Filistijnen te helpen. Voordat de huishoudens financieel zijn uitgeput gaat bij het laatste bedrijf het licht al uit.

Verderop komt dit thema nogmaals terug.

7 EMBEDDED WETENSCHAP

Bestaat er zoiets als een luisterende overheid? Weinig mensen zullen die vraag met “ja” beantwoorden. Dat komt omdat de overheid zich via wet- en regelgeving, zoals bijvoorbeeld de Crisis- en Herstelwet, heeft gewapend tegen gefundeerde kritiek. Dit harnas stelt haar in staat om onwelgevallige informatie en ontelbaar veel bezwaarschriften van burgers niet te weerleggen maar naast zich neer te leggen. Op die manier kan een kind het land besturen!

Maar wat te doen met de bevindingen van wetenschappelijk onderzoek? Dat onderzoek is per definitie sceptisch en kan knap lastige resultaten voortbrengen. Het meest afdoende middel om dat te voorkomen is het stilleggen van dat onderzoek. Daaraan is de afgelopen decennia gewerkt. Zodanig zelfs dat de politieke partijen hun eigen, ooit prominent aanwezige, wetenschappelijke bureaus al jaren in de ruststand hebben gezet.

Ook de geschiedenis van de Rijksplanologische Dienst (RPD) is exemplarisch. Deze dienst beschikte over een voor het vakgebied unieke, want in dit land meest complete, bibliotheek waarvan ook door externen veelvuldig gebruik werd gemaakt. Verder werd elk jaar de Ruimtelijke Verkenningen uitgebracht, waarnaar steeds weer in brede kringen werd uitgekeken. De Dienst verstrekte, vooral aan universitaire vakgroepen en instituten, jaarlijks tientallen onderzoeksopdrachten. Hetgeen betekende dat er sprake was van een pluriforme en onafhankelijke input. Ongetwijfeld heeft deze samenwerking ertoe bijgedragen dat de Ruimtelijke Ordening in ons land op een hoog peil stond. (Faludi en Van der Valk 1994).

Helaas is hier de klad in gekomen. Geleidelijk veranderde de Ruimtelijke Ordening in Ruimtelijke- en Milieupolitiek. Politieke voorkeuren werden bepalend voor de inrichting van het land. Wetenschappelijke bevindingen van bijvoorbeeld geografie en planologie moesten daarmee in overeenstemming zijn. Voortaan was de wetenschap *embedded,* ofwel politiek ingekapseld.

Natuurlijk betekende dit de doodsteek voor fundamenteel onderzoek op ruimtelijke gebied. De dominantie van de politiek heeft geresulteerd in een sterk verminderde aandacht voor onze ruimtelijke kwaliteiten en voor de vraag hoe om te gaan met onze collectieve ruimte. De Nota Ruimte uit 2006 luidde reeds het faillissement van de Ruimtelijke Ordening in. Met het opheffen van het ministerie van VROM in 2010 is dat bevestigd.

Aldus worden in dit land de projecten met een grote ruimtelijke impact, zoals windturbinecomplexen, gebouwd zonder dat er een analyse van nut en noodzaak en/of een analyse van maatschappelijke baten en kosten aan ten grondslag ligt. Dergelijke analyses zouden de politieke keuzes in de weg kunnen staan. Daarom wordt van onderzoekers verwacht dat zij niet in zullen gaan tegen de belangen van hun opdrachtgevers. Dit gaat zo ver dat Berkhout zich heeft afgevraagd of er in dit land nog wel onafhankelijke adviseurs zijn. De vraag stellen is de vraag beantwoorden.

Aldus ontstaat het beeld dat de wetenschap dient om waarheid op bestelling te leveren, hetgeen een beschamende en zorgwekkende situatie is.

8 NIET BUITEN DE LIJNTJES KLEUREN

Strijk en zet beroept de overheid zich op informatie die afkomstig is van het Centraal Planbureau (CPB), het Sociaal Cultureel Planbureau (SCP), het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) of een van de vele andere van overheidsfinanciering afhankelijke instituten.

Deze instellingen vertegenwoordigen een enorm onderzoekspotentieel en zijn daardoor niet weg te denken uit de belangrijke beleidsprocessen in dit land. Betrekken we hierbij behalve de 3 hiervoor genoemde instellingen ook nog het KNMI (Koninklijk Meteorologisch Instituut), het RIVM (Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu) en TNO (Technisch Natuurwetenschappelijk Onderzoek), dan gaat het om meer dan 5000 medewerkers. Geen wonder dus dat de particuliere sector van beleidsonderzoeksbureaus met enige jaloezie naar deze dominante en qua toegang tot de markt bevoorrechte concurrenten kijkt. (Zie: website VBO, Vereniging van Beleidsonderzoek)

Op deze staatsinstellingen is de “Regeling van de minister-president, minister van Algemene Zaken, houdende de vaststelling van de aanwijzingen voor de Planbureaus (2012)” van toepassing. Daarin wordt gesteld, dat de bewindslieden deze bureaus geen aanwijzingen mogen geven over de methodiek en de inhoud van de rapportages. Verder is het belangrijk dat de eerstverantwoordelijke bewindslieden ervoor zorgen dat er toezicht wordt gehouden op de wetenschappelijke kwaliteit en de maatschappelijke relevantie van de Planbureaus. In alle gevallen valt het op dat over de zo belangrijke onafhankelijkheid van de onderzoekers niet wordt gerept.

Uit de juist genoemde aanwijzingen en de jaarverslagen valt te ontlenen dat:

1. De organisaties deel uitmaken van ministeries.
2. De bazen (hoofddirecteuren) worden benoemd door de rijks-overheid. In een aantal gevallen speelt daarbij de politieke voorkeur van de sollicitanten een rol.

3. Het onderzoeksprogramma behoeft de goedkeuring van de meest betrokken minister(s).
4. Er mag geen onderzoek worden verricht naar zaken die strijdig zijn met het algemeen belang.
5. Er mogen uitsluitend onderzoeksopdrachten worden aanvaard afkomstig uit overheidskringen.

Ondanks de nadruk die men graag legt op de wetenschappelijkheid van de instituten gaat het wel om een gekooide wetenschap. Namelijk gekooid om binnen de lijntjes van het politiek correcte te blijven. Terwijl de essentie van wetenschap juist is, dat het wél over de lijntjes kleurt. Deze ingesnoerde vrijheid van de onderzoeksbureaus reduceert hun potentiële betekenis voor de maatschappij.

De diverse jaarverslagen wekken de indruk dat bij de onderzoeks-instellingen een gevoel van isolement heerst. Veel van deze organisaties hunkeren naar erkenning van buiten. Daarom inventariseren zij ietwat zielig het aantal keren dat hun instelling wordt geciteerd of in de media wordt genoemd. Zelfs het CBS doet hieraan mee. Tevens melden diverse instellingen dat zij publieks- en mediagerichte programma's willen ontwikkelen.

Hier kan een bron van perverse prikkels liggen. Want het lukt het best om de gewenste aandacht van de buitenwereld te trekken als er iets bijzonders aan de hand is. Alleen dan kun je ook belangstelling van de media verwachten. Dus is het wel erg verleidelijk om zoveel mogelijk met opzienbarende, en bij voorkeur zelfs alarmerende scenario's naar buiten te komen. Dat scoort het best bij de pers en de politiek. In die volgorde want de politieke aandacht wordt vaak door de pers geïnitieerd.

De vraag dingt zich op of het gebrek aan aandacht voor bedoelde instellingen niet een gevolg is van de eigen overproductie aan rapporten. Neem het PBL, SCP, CPB en RIVM. Aan het internet valt te ontlenen dat dit kwartet instellingen een jaarproductie heeft van ca. 350 rapporten. Dat betekent dus dat er gemiddeld genomen elke dag van het jaar een nieuw rapport verschijnt.

Maar dit is lang niet alles. Want er zijn in de sfeer van de overheid, de semi-overheid en het particuliere bedrijfsleven nog tientallen, zo geen honderden, instellingen van onderzoek, die ook bijdragen aan de productie van beleidsrapporten. Hier is sprake van een onoverzichtelijke massaproductie. Voor de instellingen die in deze mêlee van rapporten enerzijds willen opvallen bij de media of bij de politiek maar anderzijds de gewenst wetenschappelijke scepsis en terughoudendheid willen betrachten, ligt hier een vrijwel onbegonnen opgaaf. Al met al een erg ongezonde toestand. Informatie verliest zijn waarde als er sprake is van overkill. Daaruit ontstaat chaos, de ideale voedingsbodem voor onkruid.

9 ALLEEN WELGEVALLIGE INFORMATIE

Beleid berust op informatie; juiste of onjuiste, tendentieuze of objectieve…. Ofwel: informatiestromen maken de maatschappij. En degene die deze stromen onder controle heeft bepaalt wat daarin gebeurt. Dit verklaart de grote aandacht voor de eventuele buitenlandse (informatieve) inmenging in zaken als de Amerikaanse presidents-verkiezing en Brexit.

Op landelijk niveau valt het op hoe vaak nieuw beleid wordt aange-wakkerd door incidentele gebeurtenissen. Zo ontstond in 2018 alom commotie over de beloning van het opperhoofd van onze grootste bank en raakte de Tweede Kamer in rep en roer over de door een imam verkondigde opvattingen. Voor dit soort ad hoc beleid – welk deel zou dat uitmaken van alle beleidsinitiatieven? – is amper onderzoek nodig. De media en de publieke opinie leveren de benodigde informatie.

Voor veel nieuw en vernieuwend beleid is echter wel degelijk onderzoek nodig. De vraag is daarbij niet zozeer wie het initiatief tot dat onderzoek neemt, maar of er wel dan niet manipulatie aan te pas komt. Kan het zijn dat de vraagstelling bepaalde antwoorden bij voorbaat uitsluit? Worden alle uitkomsten geaccepteerd of bestaan er taboes, waarover niet mag worden gerapporteerd? En mocht het onderzoek onwelkome conclusies opleveren worden die dan wel/niet onder het vloerkleed geveegd?

Ten aanzien van deze vraagstukken is naïviteit niet op zijn plaats. Een paar simpele vragen kunnen dit verduidelijken.

Vraag 1. Welke politicus laat een onderzoek instellen dat vrijwel zeker negatief zal uitvallen voor het door hem gevoerde beleid?

Vraag 2. Welke beleidsambtenaar verricht onderzoek, of geeft opdracht tot het verrichten van onderzoek, waarvan de resultaten politiek onwelgevallig zijn?

Vraag 3. Welke universitaire of elders werkzame onderzoeker zal eigener beweging -dat wil tevens zeggen: onbetaald en ongevraagd- onderzoek verrichten dat politieke of andere

bazen onwelgevallig is? Met gevolg dat zij/hij vanaf dan onderzoeksopdrachten kan vergeten.?

Deze drie vragen hebben als gezamenlijk antwoord: *niemand, hetgeen betekent dat de informatiegaring op essentiële punten wordt bepaald door de eigen belangen van de heersende macht en niet door de leemten, die er in werkelijkheid qua informatie bestaan*.

Eigenlijk is dit een open deur. Iedereen die op dit gebied ook maar iets op de hoogte is, weet dit. Daarom was de ophef over de onthulling van het programma Nieuwsuur van 6 december 2017 nogal overdone. In dit programma werd aangetoond dat er van onafhankelijk wetenschappelijk onderzoek bij het hoog aangeschreven Wetenschappelijk Onderzoeks- en Documentatie Centrum (WODC) van het ministerie van Justitie en Veiligheid geen sprake is. Want zo wordt in dit programma gesteld: “De politiek heeft jarenlang onderzoeken beïnvloed om uitkomsten te krijgen die het eigen gelijk van ministers en topambtenaren zouden moeten bewijzen”.

Dit alles leidt tot de conclusie dat het overheidsbeleid in dit land is gebaseerd op informatie, waaruit de onwelkome waarheid uit is weg-gefilterd.
De consequentie hiervan is dat er ook nauwelijks of geen onderzoek wordt gedaan naar onderwerpen, die niet in de kraam van de heersers - zowel publiek als privaat- te pas komen.

Dit is een ernstige situatie. Want ten aanzien van te veel beleidsterreinen ontbreekt het bewijs dat het gevoerd beleid optimaal of zelfs verantwoord is.

Dit blijkt geen typisch Nederlands probleem te zijn. Want Wood en Randaal schrijven op 17 april 2018 in THE WALL STREET JOURNAL: “Kennelijk leeft de overheid in een Ivoren Toren, zodanig dat men niet in de gaten heeft, dat de bevolking intuïtief wel aanvoelt, dat ze niet serieus wordt genomen en eenzijdig wordt voorgelicht.”

Dit tast de geloofwaardigheid van, het vertrouwen in en de overtuigingkracht van de overheid in hevige mate aan. Hier ligt de bron

van de grote afstand tussen politiek en de doorsnee bevolking. Daaraan zou iets kunnen worden gedaan door wettelijk voor te schrijven dat bij majeure projecten ook onderzoek wordt verricht naar de schaduwkanten ervan.

10 BUREAUCRATIE; MACHT VERVANGT KENNIS

De Duitse socioloog Max Weber (1864-1920) heeft niet alleen het begrip bureaucratie geïntroduceerd en nader gedefinieerd, hij vond het ook een heel goed organisatieprincipe. In het bureaucratische model worden procedures, taken en verantwoordelijkheden duidelijk en hiërarchisch vastgelegd.

De positieve waardering heeft in de eeuw na Weber geen stand gehouden. Nu wordt bureaucratie vaak synoniem gedacht aan ambtelijke willekeur en bedilzucht. De oorzaken daarvan moeten deels worden gezocht in de ervaringen die burgers hebben opgedaan met bureaucratische apparaten: afstandelijk, traag en vaak niet klant-vriendelijk. De schijn wordt gewekt dat de burger er is voor deze organen en niet andersom.

Dat is in de hand gewerkt door de gulzigheid van de overheid om steeds meer taken naar zich toe te trekken. Daarbij heeft zij het risico genomen om zich te vertillen aan het aantal taken en aan de emancipatie van de snel complexer wordende maatschappij. Ingevolge de eerder besproken “wet van de vereiste variëteit” is het voor een goede functievervulling immers nodig dat de overheid op alle beleidsterreinen bemenst is door bekwame lieden. Als dat lukt is regelgeving vrijwel overbodig. Daar waar dat niet lukt ontpopt de bureaucratie zich tot een regelgevingsmachine. Via die regelgeving worden complexe of te moeilijke vraagstukken afgehandeld.

Een alternatief zou een terugtredende overheid kunnen zijn. Die overheid bemoeit zich niet met dingen waar zij weinig verstand van heeft en laat ook zaken rusten, die niet noodzakelijke aandacht behoeven. Als men toch moeilijke vraagstukken wil aanpakken dan lijkt het voor de hand te liggen om een beroep op de wetenschap te doen. De politiek heeft noch voor het een noch voor het ander gekozen. Deregulering is een fictie gebleken.

In plaats daarvan wordt naar de dwingende regelgeving gegrepen. In Vrij Nederland van januari 2016 geeft Bart de Koning hiervan een mooie beschrijving. Hij maakt duidelijk dat de vrijere geëmancipeerde mens binnen de perken van zijn vrijheden moet worden gehouden en dus meer regels nodig heeft. Regels, waarvan “politici die zichzelf als technocraten presenteren, die de samenleving zo efficiënt mogelijk willen besturen”, met graagte gebruik maken. Dat hier sprake is van een methodiek waarin het doel de middelen heiligt schijnt weinig mensen te deren. Toch zijn de consequenties aanzienlijk.

In discutabele zaken volgt de waarheid immers niet uit een onderzoek van de feiten. Nee, via bindende regels wordt door de overheid bepaald wat goed en wat waar is. Deze situatie kan gemakkelijk leiden tot gemakzucht en escapisme. Want als moeilijke aangelegenheden niet door onderzoek maar per decreet worden opgelost ontbreekt de noodzaak om als overheid een lerende organisatie te zijn. Is dit escapisme de verklaring voor de waarneming van Tuchmann dat overal voortgang is geboekt behalve op bestuurlijk terrein?

11 DWANGBELEID: CRISIS- EN HERSTELWET EN RIJKSCOORDINATIEREGELING

Uit de 121 pagina's tellende Memorie van Toelichting (MvT) bij de Crisis en Herstelwet blijkt dat het doel ervan is om de in 2008 uitgebroken economische crisis te bestrijden. En wel door het aanjagen van grootschalige projecten. Volgens de regering verzandt de uitvoering van die projecten in stroperige procedures. De uitzonderlijke economische situatie rechtvaardigt een ongewone aanpak, ook op het gebied van wet- en regelgeving, aldus deze MvT.

Jammer voor de bedenkers van de wet: een door de vakgroep Bestuursrecht en Bestuurskunde van de Rijksuniversiteit Groningen uitgevoerde studie laat geen spaan heel van de motieven om die wet in te voeren. Haagse regeltjes blijken geen soelaas te bieden voor economische malaise. Het zou een teken van wijs beleid zijn geweest om, dit wetende, de wet in te trekken. Het tegendeel is gebeurd. Want de als tijdelijk gepresenteerde wet (expiratiedatum 1 januari 2014) wordt permanent gemaakt. Met dat permanent maken is al op een verdacht vroeg moment, namelijk al binnen een jaar nadat de wet in werking was getreden, begonnen. Dit doet vermoeden dat "Den Haag" nimmer van plan is geweest om deze wet weer af te schaffen.

Deze gang van zaken laat weinig anders over dan te concluderen dat de Crisis en Herstelwet een manier is om macht naar je toe te trekken maar zeker geen reclame voor de democratie noch voor de geloofwaardigheid van de overheid.

Tekenend voor het democratisch tekort is een nota van het ministerie van Infrastructuur en Milieu getiteld: "Over de Crisis- en herstelwet; voor *bestuurders van provincies, voor ontwikkelaars, maatschappelijke organisaties en bedrijven".* (Juli 2013). Hier worden 17 miljoen burgers overgeslagen.

Als "Den Haag" via deze wet macht naar zich toe trekt, dan willen de gemeenten daar ook graag gebruik van maken. In Binnenlands Bestuur

van 30 maart 2018 staat te lezen, dat al 125 gemeenten deze wet gebruiken om de inwoners hun wil op te leggen. Alles wijst erop dat de overheid de stelling aanhangt van: “Hoe mondiger de burgers hoe meer regels er nodig zijn om die mondigheid de kop in te drukken”.

De Rijkscoördinatieregeling is een machtsmiddel waarmee veel projecten zoals windturbinecomplexen worden doorgedrukt. Zelfs Natura 2000 gebieden zijn niet veilig, zoals blijkt bij het “Windpark Fryslân” in het IJsselmeer. De Milieu Effect Rapportage (MER) biedt geen bescherming. Dat wordt pijnlijk duidelijk in de MER van het Windpark Noordoostpolder (Oktober 2009). De projectontwikkelaars willen niet dat de onderzoekers het 0-alternatief in de overwegingen nemen!!! Dat wil zeggen dat de onderzoekers niet mogen nagaan of het niet beter is om de bouw van het windpark achterwege te laten. Want dat is voor de initiatiefnemers geen reëel alternatief, zo staat er in het MER-rapport. Het is dus volstrekt logisch dat er nog nooit een “windpark” is afgeblazen vanwege een negatief MER advies. De uitkomst van het MER-rapport staat van tevoren vast.

Aldus bieden de Crisis en Herstelwet alsmede de Rijkscoördinatieregeling de bevolking rechtszekerheid noch bescherming tegen de voornemens van agressieve belangengroepen.

12 BUREAUCORPORATIVE STAAT

Corporatisme slaat op een situatie waarin niet-gekozen personen en instellingen een grote invloed uitoefenen op het beleid in een land. Die situatie doet zich in ons land voor en wel in toenemende mate. De opkomst van het corporatisme wordt in de hand gewerkt door de bureaucratie en door de toenemende complexiteit van de maatschappij. Steeds meer processen zijn ofwel grensoverschrijdend dan wel onbeheersbaar geworden. De overheid kan het niet meer alleen en zoekt hulp in de polder. In feite is daar al in 1950 met het instellen van de SER, waarin werkgevers en werknemers zijn vertegenwoordigd, mee begonnen. Later hebben veel andere partijen aan de deur geklopt; deels met succes.

Een plaats aan het stuur van het land is wat elke organisatie graag wil. Om dat doel te bereiken worden twee strategieën veel toegepast. Strategie 1 is om op enigerlei wijze pleitbezorgers (lobbyisten) in de buurt van de regeringszetel te stationeren. Men moet daar niet te licht over denken. Want lobbyisten telt men in steden als Brussel en Den Haag niet in honderd- maar in duizendtallen.

Strategie 2 zegt dat men moet proberen om zitting te krijgen in politiek belangrijke gremia. Dat lukt gemakkelijker als je door de media wordt gepushed. Van politici is bekend dat zij de media nauwlettend in de gaten houden. Om te weten of zij zelf worden geciteerd, dan wel om dingen op te pikken, waaraan zij aandacht kunnen schenken. Ergo: de media zijn belangrijk voor keuze van de onderwerpen waarop de politiek zich richt. Voor organisaties is het dus van belang om zich zowel publicitair als politiek in de kijker te spelen. Vooral de milieuorganisaties zijn zich dit zeer bewust. Wijnand Duyvendak laat daar geen twijfel over bestaan; evenmin trouwens als over het feit, dat de macht van deze organisaties voor een groot deel berust op de hechte band met de media.

In 2013 heeft de regering de sluizen naar participatie van belangen-organisaties in het politieke bedrijf open gezet. In dat jaar is er immers een Energieakkoord gesloten, waaraan allerhande (belangen-)

organisaties hebben meegedaan. Vanaf dat moment heeft niet de politiek – de Tweede Kamer – op de zo belangrijke terreinen van het energie- en klimaatbeleid, maar de niet-gekozen partners de leidende (en controlerende) rol. Van nu af leven we in een bureaucorporatieve staat hetgeen een staat “voorbij de democratie” is. In deze staat komt eenieder voor zichzelf op hetgeen het systeem richting profitocratie doet drijven. Dat moet worden voorkomen. De aangewezen weg daarvoor is een rigoureus herstel van de democratie. Dat biedt de grootste garantie van het samenvallen van het beleid en de voorkeuren van de bevolking.

13 FINANCIEEL KANNIBALISME

Het algemeen belang is geen kerntaak van de organisaties die mede aan het roer van dit land staan. Ware dit wel het geval, dan zouden zij zich als politieke entiteiten in de verkiezingsstrijd hebben geworpen. Nee, hun deelname aan beleidsvormende gremia is een activiteit ten dienste van het belang van de eigen organisatie. Tot dat belang behoren het vermijden van risico's en het zo mogelijk afwentelen van lasten naar derden. Voorts moet worden voorkomen dat derden je dwingen om dingen te doen die je zelf niet wilt. Met het aangaan van verplichtingen ben je dus voorzichtig.

Het aangaan van coalities met de overheid biedt de niet-gekozen organisaties de kans om zeggenschap te krijgen over zaken, die eigenlijk aan de overheid zijn voorbehouden. Een goed voorbeeld is het Energieakkoord uit 2013. De deelnemers aan dit akkoord hebben nagelaten de kosten ervan te vermelden. Wel staat vast dat de rekening bij de huishoudens zal worden gelegd. Hetgeen betekent dat de coalitie die het Energieakkoord heeft opgesteld de kosten ervan met succes op derden heeft afgewenteld. Waaruit voorzichtig mag worden geconcludeerd dat de medezeggenschap- zo men wil: politieke emancipatie-, van niet gekozenen gemakkelijk resulteert in een greep in andermans portemonnee.

Dat de bevolking hiertegen niet in opstand komt is wel logisch want weinig mensen kennen de achtergronden van de opgelegde lasten. Bovendien is het op de buren afwentelen van eigen kosten een gebruikelijke en dus maatschappelijk geaccepteerde handelswijze. Hierop berust de buitensporige subsidiecultuur van dit land. Subsidies en omkoopbedragen hebben veel met elkaar gemeen. In beide gevallen doen de ontvangers ervan dingen, die zij zonder die bedragen niet zouden doen. Het is dus heerlijk om subsidie te ontvangen. Want dan kun je anders onbereikbare dingen realiseren. Nietwaar?

Wat gebeurt er in feite als jij op kosten van de buurman leuke, economisch onrendabele, dingen doet en de buurman hetzelfde op jouw

kosten? Dan hebben jullie alle twee het gevoel het mooi te hebben gefikst. Maar de realiteit is, dat ieder van jullie geld heeft verspild. In een systeem waarin de subsidiestromen kriskras van gevers naar ontvangers lopen betekent dit een aantasting van de koopkracht over de hele linie. Terwijl iedereen het gevoel heeft te profiteren van de subsidiestromen vindt er in werkelijkheid een proces van kannibalisatie plaats. Dit proces resulteert in een vermindering van de koopkracht van de hele bevolking. Ook de in dit land zo populaire en invloedrijke loterijen doen hier volop aan mee.

In dit land is echter slechts ten dele sprake van een kriskras systeem. Het bureaucorporatisme zorgt ervoor dat grote subsidiestromen in de richting gaan van een gering aantal ontvangers. Niet toevallig zijn die ontvangers tevens medebepalend voor hetgeen er in het land gebeurt. Voor deze grote subsidiestromen bestaat een enorme lobby, die niet anders kan worden verklaard dan dat er flink aan valt te verdienen. Niet voor niets behoort het begrip “subsidiemiljonair” tot ons vocabulaire.

Wat dit betreft zijn het bedrijfsleven en de vakbonden aan het verzaken. Zij hebben blijkbaar niet in de gaten dat het woud aan subsidies een enorme uitholling van ‘s lands consumptieve bestedingspotentie veroorzaakt. Alarmerend, maar wel in overeenstemming met het voorgaande, is de mededeling in de Miljoenennota 2018, dat het aandeel van het netto nationaal inkomen dat naar de huishoudens gaat tussen 1995 en 2015 is gekelderd van 62% tot 56%. Dit is een aderlating van liefst € 40 miljard op jaarbasis. Dat is ruim € 5000 per huishouden. Helaas wordt daarover gezwegen. Over een welvaartsstijging wordt wel gerept, maar daar merken de huishoudens niets van. Geen wonder dus dat de Rabobank recentelijk met enige zorg concludeerde dat onze huishoudens over weinig vrij spaargeld beschikken.

Remedie: stoppen met het verspillen van subsidiegeld aan (energie-) projecten en lastenverlichting voor de burger. Het huidige beleid leidt alleen maar tot hogere lasten en meer voedselbanken.

14 ENERGIE; PIKORDE IS WEL DUIDELIJK

Energie staat sinds de Industriële Revolutie zowel politiek als economisch op nummer 1 in de wereld. Tot dusver is het daarbij altijd gegaan om fossiele brandstoffen, maar daar komt verandering in. Dat komt door twee oorzaken namelijk:

6. Die fossiele bronnen zullen ooit uitgeput zijn, dus is het zaak om naar alternatieven te zoeken, en
7. Bij het verbranden ervan komen zaken als fijnstof en broeikasgassen vrij. Aan deze gassen wordt een onwenselijk opwarmend effect op de aardse atmosfeer toegeschreven.

Hiermee opent zich een markt voor alternatieven zoals energie uit zon, aardwarmte, wind en biomassa. Simultaan hiermee hebben van origine marktvreemde -vooral milieugeoriënteerde- organisaties de machts-verhoudingen op het mondiale energietoneel verschoven. Deze nieuw-komers laten zich vooral gelden op de met veel publiciteit omgeven klimaatconferenties (COP – conference of the parties).

Anders dan de fossiele sector spekken de nieuwkomers de staatskassen niet. Integendeel, zij hebben subsidies nodig. Om daar voldoende van te krijgen hebben zij een veelzijdige lobby ontwikkeld. Ook profileren zij zich gewiekst door het benadrukken van de mens- en aardelievendheid van hun boodschap. Hetgeen een boodschap is waarmee de politiek zich ook graag vereenzelvigt: uitzicht bieden op een toekomst met schone energie en vrijwaring van klimaatgevaren. Ergo, anders dan bij de fossiele sector lopen de doelen in dit geval meer parallel. Bovendien helpt het dat deze hoogstaande doelen aan onze actoren een morele meerwaarde geven.

Aldus heeft zich een kern van overheids- en (vooral) milieuorganisaties gevormd, die niet alleen de energieagenda bepaalt, maar tevens als het ware één financieel (subsidie)regime vormt, waarbij de overheid als financier optreedt.
De worst van subsidies, de morele meerwaarde van de afkeer van fossiel alsmede gunst van de pers is voor veel actoren een reden om zich nederig

bij genoemde kern aan te sluiten. Dat doet niet alleen een coalitie van installatiebedrijven en fabrikanten van cv-ketels die per 2021 de gasketels uit onze huizen wil bannen. De captains of industrie die drie dagen naar Spitsbergen gaan en als volleerde klimatologen en glaciologen terugkeren met de boodschap dat zij de dure energietransitie mee willen helpen financieren doen niet anders. Men wordt verondersteld hier geen eigenbelang in te zien. Wij zien dus heterogeen samengestelde coalities (soms aangeduid als monsterverbonden) ontstaan die zeer invloedrijk zijn en vanuit die positie aan de basis hebben gestaan van het in 2013 gesloten Energieakkoord.

15 MISMANAGEMENT: ENERGIEAKKKOORD

In september 2013 is er een Energieakkoord gesloten. Drie belangrijke kenmerken daarvan zijn:

8. Het akkoord is gesloten door een 50-tal, overwegend niet-gekozen organisaties, die zichzelf gerechtigd hebben verklaard een akkoord op te stellen dat zware verplichtingen aan het volk oplegt. De Tweede Kamer heeft daar geen stokje voor gestoken.
9. Er zijn diverse berekeningen gemaakt van de kosten van dit akkoord. De uitkomsten lopen uiteen van € 70 miljard tot € 110 miljard; per saldo op de brengen door de huishoudens in dit land.
10. De realisatie van het akkoord zal een grote impact hebben op de leefwijze en leefomgeving van mens en dier te land en ter zee.

Dit akkoord grijpt diep in in ons leven. Dus moet het zeker bestand zijn tegen de volgende 6 toetsen.

Toets 1: In hoeverre zijn de te nemen kostbare en ingrijpende maat-regelen bewezen effectief? Worden fossiele brandstoffen significant overbodig en met hoeveel graden wordt de opwarming van de atmosfeer beperkt?
Deze onderwerpen komen in het Energieakkoord niet aan de orde. Transparantie ontbreekt.

Toets 2. Is het akkoord op democratische wijze tot stand gekomen?
De verkiezingsprogramma's van alle politieke partijen zwijgen over dit akkoord. Van een mandaat van het volk aan de volks-vertegenwoordigers is dus geen sprake. De ondemocratische Crisis – en herstelwet dwingen de maatregelen af. Daarom scoort het akkoord qua democratisch gehalte een beschamende onvoldoende.

Toets 3. Bij een akkoord als dit zal elke manager letten op planning, financiering en innovatieve voornemens. Hoe staat het daarmee?
"Hou zo lang mogelijk zo veel mogelijk opties open" is een gouden regel in de besliskunde. Langer dan 2 á3 jaar vooruit-

kijken is onmogelijk. Op basis van het Energieakkoord gaat de overheid verplichtingen aan voor 15 jaar of langer. Dat kun je een bevolking niet aandoen. Bij de financiering zal elke manager zich afvragen welke resultaten worden geboekt per miljard uitgegeven euro's en of dezelfde resultaten niet goedkoper kunnen worden bereikt. Het Energieakkoord zwijgt hierover evenals over innovatieve programma's.

Toets 4. Ligt een analyse van nut en noodzaak aan het Energieakkoord ten grondslag?
Het antwoord luidt: nee.

Toets 5. Bij een complexe materie als het Energieakkoord moet een regelmatige evaluatie voor feedback en bijsturing zorgen. Hoe staat het daarmee?
In het Akkoord wordt per 2016 een evaluatie beloofd. Onder de mom van evaluatie is echter geen evaluatie maar een voortgangsrapport aangeboden. Het volk wordt hiermee knollen voor citroenen verkocht.

Toets 6: Hoe staat het met het saldo van de maatschappelijke kosten en baten van het plan?
Ook op dit punt ontbreekt transparantie. Derden hebben de kosten van het plan geschat. De maatschappelijke opbrengsten blijven een black box. Wel is het duidelijk dat de huishoudens voor het merendeel van de kosten opdraaien en dat dit zal leiden tot een aanzienlijke denivellering van de inkomens. Is dit wat de politieke meerderheid wil????

Zelden zal er een zo ingrijpend akkoord op zulke slechte gronden zijn gesloten!

16 KRUIWAGENFUNCTIE KLIMAAT

De Utrechtse hoogleraar meteorologie en klimatologie prof. dr. S.W. Visser kon zowel star als flexibel zijn. Zelf vond ik hem eens star omdat hij niet instemde met mijn plan om de wolkenvormen uit een ander dan het door hem voorgeschreven boek te leren. Wetenschappelijk toonde hij echter een grote flexibiliteit. Want in zijn inaugurele rede betoogde hij dat zonnevlekken geen invloed hebben op het weer. In zijn afscheidscollege bleken zijn inzichten in de tussenliggende jaren 180° te zijn gedraaid. Nu verduidelijkte hij waarom zonnevlekken wel degelijk van belang zijn voor het weer.

Voor een wetenschapper is dat een bewonderenswaardige houding: open staan voor zowel het gestelde als voor het tegengestelde en daar een gelijke behandeling aan geven.

Concreet betekent dit dat het hoognodig is om in Nederland een paar leerstoelen meteorologie/klimatologie te bezetten door wetenschappers die onafhankelijk, dus sceptisch, staan tegenover de bevindingen van het politiek zo strikt ingekaderde IPCC, dat het monopolie op de -omstreden- waarheid heeft. Aldus wordt de kennis omtrent klimaatverandering deels wetenschap en deels (dogmatisch) geloof. Een toestand die onwrikbaar vast zit.

Jan en alleman blijkt verstand van klimaatverandering te hebben. Wij moeten geloven dat de paus, Haagse rechters, filosofen, historici, journalisten en krantenlezers, representanten van milieu- en andere groepen, bankiers, verkopers van gas, tijdrijpmakers, politici en oud-politici en bonzen uit het bedrijfsleven allemaal zo goed zijn ingevoerd in de complexe vraagstukken van de klimatologie, dat zij daarover publiekelijk een invloedrijk oordeel kunnen verkondigen. Jammer dat velen van hen daarbij het demagogische boek van Oreskes en Conway als hun bijbel aanroepen.

Hier gaat de regel “zoveel mensen, zoveel doelen en zoveel bij-bedoelingen” op. De in brede klimaatkringen zeer prominente Duitser Ottmar Edenhofer (one of the world’s leading experts on climate change

policy) maakt hiervan melding. In de Neue Zürcher Zeitung van 14 januari 2010 schreef hij dat de grote Klimaatconferentie van Cancun niet over het klimaat ging maar de grootste economische conferentie sinds de Tweede Wereldoorlog was. In werkelijkheid gaat het om de hertverdeling van ‘s werelds welvaart, aldus Edenhofer.

Anders dan Edenhofer, ontpopt Christiana Figueres (zij was “Executive secretary of the UN Framework Convention for Climate Change”) zichzelf als een maatschappijhervormende activiste. Zij wil de maatregelen rond het klimaat als werktuig gebruiken om onze huidige maatschappij er onder te ploegen. In Investors Business Daily van 10 februari 2015: schrijft zij “Dit is voor de eerste keer in de geschiedenis van de mens dat wij onszelf tot taak stellen om binnen een afgesproken tijdsbestek het sinds de industriële revolutie heersende economische systeem te vervangen”.

Voor zover bekend hebben noch Edenhofer noch Figueres tegengas gekregen. Kennelijk zijn hun waarneming en streven dus zowel bekend als geaccepteerd. (Zou over dit onderwerp een referendum niet op zijn plaats zijn geweest?) Kan het zo maar gebeuren dat onder de noemer van klimaatpolitiek wordt gestreefd naar een maatschappelijke revolutie waar Karl Marx niet aan zou durven denken? Het is overduidelijk dat de discussie over het klimaat volledig is verpolitiseerd. Anders zou er geen klimaatwet komen en zou zich ook de zotte situatie niet hebben voorgedaan, dat de samenvattingen van de belangrijke IPCC Assessmentrapporten het product zijn van politieke onderhandelingen.

Dit alles leidt tot drie conclusies.

1. Bij het klimaatbeleid maken veel actoren wat graag gebruik van de kans om op de kruiwagen van de overheid mee te rijden in de richting van eigen doelen. Het voorzien in de behoefte aan kruiwagens is echter geen taak van de overheid!
2. Dat president Trump uit het Parijse klimaatakkoord is gestapt is klimatologisch gezien van geen belang. De grote ophef die dat desondanks heeft veroorzaakt komt omdat het -in overeenstemming met de bevindingen van Edenhofer- gaat om een agressieve

economische daad, die meerdere partijen in de portemonnee raakt. En die partijen laten luidkeels weten dat zij dáár gevoelig zijn.

3. Het klimaatbeleid verwaarloost de belangen van de bevolking. Die is gebaat bij wetenschappelijk verantwoorde keuzes. Zo niet het politiek-corporatieve syndicaat dat alleen welgevallige informatie eist en gedoogt. Aldus moet de bevolking talloos veel miljarden ophoesten zonder enige garantie dat het mogelijk is het klimaat te beïnvloeden. Voor de hoofdrolspelers is het fijn dat zij zichzelf en de gokkast kunnen betalen met andermans geld.

17 VOORZORGSPRINCIPE? DAT DOE JE JEZELF TOCH NIET AAN?

Vreemd aan het klimaatbeleid is dat het niet doel- maar middelengericht is. Neem het Energieakkoord: met hoeveel dagen, maanden of jaren wordt de uitputting van de voorraad fossiele brandstoffen uitgesteld als gevolg van dit akkoord? Wij weten het niet.
En het Klimaatakkoord: hoeveel graden minder wordt de aarde als gevolg van dit akkoord opgewarmd? Wij weten het niet. Dit niet weten betekent dat er juist ten aanzien van de meest cruciale zaken geen doelen worden gesteld. Dus concentreert men zich op middelen, die, naar men hoopt, werkzaam zullen zijn. In het bijzonder wordt er veel, zo niet alles, verwacht van een reductie van de CO_2-uitstoot. De -vervroegde- sluiting van kolencentrales moet daaraan bijdragen. Die sluiting werd in het journaal van 8 mei 2018 door de minister van EZ aangekondigd. Daarbij werd gesteld dat die centrales ontzettend klimaat- belastend zijn.

Uit de woorden van de minister moet wel worden opgemaakt, dat de sluiting van die twee centrales zoden aan de dijk zet. Dat het dus significant bijdraagt aan de oplossing van het klimaatprobleem, wat dat ook moge zijn.
Toch had de minister er goed aan gedaan zijn uitspraak te bewaren voor het kinderprogramma “Kletspraat”. Hij wist natuurlijk -of behoorde te weten- dat het dagblad Trouw (03 december 2015) meldde dat de wereld nog 2444 kolencentrales in petto heeft. Ofwel; per centrale die hier op ons aller kosten wordt gesloten worden er elders 1200 geopend. De minister stelde zich op als koopman in symboolpolitiek.

Over CO_2-beperking gaat ook het klimaatakkoord, dat per2030 een reductie van 49% wil. Daaraan moeten diverse sectoren hun bijdrage leveren. Over de grootte van die bijdrage is onderhandeld aan 6 tafels:

4. Gebouwde omgeving,
5. Mobiliteit,
6. Industrie,
7. Elektriciteit,

8. Landbouw en landgebruik, en
9. Klimaatberaad.

In grote lijnen deden dezelfde beraadslagers mee, die ook het Energie-akkoord hebben bedacht in ruime mate aangevuld met zij-instromers. Opvallend is de afwezigheid van wetenschappelijke kennis omtrent het klimaat. En voorts is, net zoals bij het Energieakkoord, de bevolking, die straks de rekening van alles krijgt gepresenteerd, geheel buiten het overleg wordt gehouden. Democratie? Er zijn blijkbaar momenten dat je daar even niet aan toekomt.

Evenmin is het voorzorgsbeginsel toegepast. Het klimaatbeleid gaat over dermate belangrijke zaken dat a) een nul-fouten beleid noodzakelijk is en b) er wordt gegarandeerd dat de door de bevolking te brengen offers een van tevoren afgesproken effect zullen hebben. Omdat aan geen van deze voorwaarden wordt voldaan is een serieuze toepassing van het voorzorgsprincipe zowel noodzakelijk als urgent.

Daar kan toch niemand tegen zijn? Want de hoofdrolspelers in het klimaatoverleg (de milieubeweging zat als spil aan alle 6 de tafels) zijn toch grote voorstanders van dat beginsel? Op basis van dat beginsel wordt op velerlei gebied heftig geremd. Denk aan kernenergie, genetische modificatie en innovatieve voedingsmiddelen.

Het voorgenomen klimaatbeleid heeft repercussies voor de hele bevolking en schreeuwt dus als het ware om toepassing van het voorzorgsprincipe.

Maar ja, met dat beginsel val je een ander lastig, niet jezelf.

18 KLIMAATWET DEEL I: VRIJHEID VAN GODSDIENST, NIET VAN GELOVEN

Het is 26 juni 2018, Haagse politici melden verheugd dat zij het eens zijn geworden over de meest ambitieuze klimaatwet ter wereld. Dat lijkt meer dan het is, want slechts 6 andere landen hebben ook zo´n wet. De overige 190 landen rekken hun bestaan zonder.

Hoe blij moeten we met die wet zijn? Heel erg blij als wij zeker zouden weten dat de wet deugdelijk is gefundeerd en effectief het klimaat op aarde zal bijsturen. Over de slaagkans daarvan wordt echter gezwegen.

De bedoeling van de klimaatwet is om tegen 2050 ten opzichte van 1990 95% minder CO_2 uit te stoten. Dat moet ervoor zorgen dat het klimaat niet te veel opwarmt. Is CO_2 plotseling een probaat werkend middel geworden? In de Urgenda- procedure heeft de overheid toch aangetoond, dat het belang van CO_2 voor het klimaat niet meer dan enkele tienduizendsten van een graad Celsius bedraagt? Als dat waar is dan is het toch wanbeleid om de bevolking zwaar te laten betalen voor buitensporig dure klimaatinspanningen waarbij een niet-werkend middel wordt ingezet? Of zijn we te goedgelovig en gaat het in werkelijkheid niet om het klimaat maar om de gigantische geldstromen, die door ingrepen in het CO_2- systeem op gang worden gebracht?

De klimaatwet ademt de jaren 70 van de vorige eeuw. Dat waren de hoogtijdagen van het geloof in de maakbaarheid van de maatschappij. Dat liep op een fiasco uit. Nu hebben wij wel vrijheid van godsdienst maar zijn verplicht te geloven in de maakbaarheid van het klimaat. Waarbij uitsluitend wordt gedacht aan ouderwetse oplossingen: de al uit en te na ontmaskerde windenergie resp. energie uit biomassa alsmede zonne-energie waaraan in een nog steeds onrijp stadium miljarden gemeenschapsgeld worden verspild. Kennelijk ontgaat het de overheid dat het subsidiëren van onrijpe processen de innovatie ervan in de weg staat. Waarom innoveren als er toch bakken geld beschikbaar worden gesteld? Inderdaad: Barbara Tuchmann is nog zo actueel als wat.

Van vertrouwen in toekomstige succesvolle innovaties is geen sprake. Neem kernenergie als voorbeeld. Daarop rust nog steeds een dom taboe. Machtige niet gekozen groeperingen in onze samenleving staan, wat innovaties op dit gebied betreft, op de rem. Tot schade van de gemeenschap, maar volop ondersteund door de meeste media. Evenmin wordt rekening gehouden met de mogelijkheid om straks CO_2 om te zetten in nuttige grondstoffen. Ook deze innovatie zou in brede kringen zeer onwelkom zijn. Het zou immers het bestaansrecht ontnemen aan ontelbaar veel bedrijven en organisaties. Het zou een economisch technologische revolutie ontketenen en de mensheid bevrijden van het zware psychologische en financiële CO_2-juk dat haar nu verplicht dingen te doen die zij vrijwillig nooit zou doen. Een soortgelijk effect zal optreden als het brede syndicaat van overheden en belangengroepen toe zouden geven dat invloed van CO_2 op het klimaat toch echt klein tot verwaarloosbaar is.

Niet het klimaat maar de demografische ontwikkelingen zullen het probleem van deze eeuw vormen een probleem waaraan echter niets valt te verdienen en dus wordt overgelaten aan hulporganisaties.

Wordt vervolgd; zie hoofdstuk 21.

19 RECHT IS KROM

De Raad van State (RvS) is een eerbiedwaardig instituut dat in enigerlei vorm sinds 1531 bestaat. Knap oud dus, maar ook verouderd?

De huidige taken van de RvS zijn:

a. regering en parlement adviseren over wetgeving en bestuur en
b. bestuursrechtspraak in het bijzonder inzake geschillen tussen burgers en overheid en tussen overheden onderling.

Wat punt b) betreft ligt de veronderstelling voor de hand dat de RvS burgers beschermt tegen de oppermachtige overheid en dus populair zal zijn bij het volk. Toch ontmoet men nooit een burger die enthousiast is over de uitspraken van de RvS. Integendeel zelfs; meestal is er sprake van teleurstelling. Hoe kan dat?

De meeste burgers die hun recht zoeken bij de RvS hebben bezwaren tegen plannen van de overheid. Hoe die plannen tot stand zijn gekomen zal hun een zorg zijn. Het gaat erom wat die plannen hen materieel en/of immaterieel zullen aandoen. Precies hier ligt de kern van het probleem. Want wat de bezwaarmakers niet interesseert is juist de kerntaak van de RvS: controleren of de plannen op procedureel juiste wijze zijn ontwikkeld. Als dat het geval is- en in het overgrote deel van de gevallen is dat zo- dan krijgen de bezwaar makende burgers nul op hun rekest. Met algemene teleurstelling als gevolg.

De pijn zit dus bij de inhoud van de plannen. Inhoudelijk zouden de plannen moeten worden beoordeeld door democratisch gekozen gremia zoals gemeenteraden of provinciale staten. Daar zou moeten worden gelet op nut en noodzaak, kosten en baten, maatschappelijke impact, mogelijke alternatieven, effectiviteit (als het gaat om gesubsidieerde plannen) etc. In theorie gaat dit misschien wel goed, zo niet in de praktijk. Plannen worden ingediend om doelen te bereiken. Daarom zullen plannenmakers ze presenteren met een opgesmukt verhaal. Dat zij bijvoorbeeld belangrijk, zo niet onmisbaar zijn voor de samenleving. Ze zullen strikt vermijden om de negatieve aspecten, die aan elk plan kleven,

te noemen, laat staan te benadrukken. Maar wie moet dat dan wel doen? Welke indiener van plannen, overheid of particulier, zal opdracht geven voor een 100% zuivere evaluatie? Gesteld dat er überhaupt onafhankelijke deskundigen te vinden zijn. (Zie voorgaande hoofdstukken).

Aldus kan het gebeuren dat de RvS plannen aangeboden krijgt die netjes volgens de regels tot stand zijn gekomen maar inhoudelijk zo rot zijn als een mispel. De burger die hiertegen protesteert heeft het gelijk aan zijn kant maar krijgt dat niet.

Hieruit volgt dat rechtspleging zinloos is al je de inhoud van de plannen niet even secuur evalueert als nu met de procedures gebeurt. Die inhoudelijke toetsing mag die naam niet dragen. Belangenpartijen kunnen hun gang gaan en -zoals bij windparken gebruikelijk is- rapporten indienen die niet hadden hoeven te worden geschreven omdat de conclusies ervan al bij voorbaat vast stonden.

Er zit niets anders op dan de RvS uit te breiden met een tweede poot die niet de procedures maar de inhoud van de plannen beoordeelt. Dat zal een ongekende bijdrage leveren aan de democratie in dit land.

20 €€€€€€€€€€€€€

Een financiële paragraaf ontbreekt in zowel het Energie- als het Klimaatakkoord. Beide akkoorden passen in de subsidie-gedreven maatschappij. Daarin is subsidieverwerving niets anders dan het massaal proberen om je eigen kosten op anderen af te wentelen. Dat is geen verdienmodel waarmee je loopt te pronken; het lijkt immers niet op maatschappelijk verantwoord ondernemen.

De minister behoort op onze centen te passen. Deze bewindspersoon schrijft in de kamerbrief van 23 februari 2018 weliswaar dat er op kosteneffectiviteit zal worden gelet, maar vult dat niet in.

Neem het landschap ontsierende windturbinecomplex dat in het IJsselmeer zal verrijzen en waaraan € 1500 miljoen subsidie is toegezegd. Eisen wat betreft nut en noodzaak c.q. maatschappelijke kosten-baten zijn daarbij niet gesteld. Daarmee vervallen tevens de toetsingsmogelijkheden.

Qua kosten van de energietransitie/klimaatbeleid moeten we het doen met door de minister van EZ gegeven indicaties. Die heeft laten vallen dat de energietransitie alle economische groei op zal slokken.

Omdat het onderschatten van de kosten een overheidskwaal is, is het verstandig de door hem geïndiceerde bovengrens aan te houden. Dat resulteert in een totaal kostenbedrag van € 20 miljard per jaar en ruim € 600 miljard in totaal. Dat is € 80.000 per huishouden. Dat bedrag dekt iets meer dan het gasloos maken van de gebouwde omgeving (Veenstra 2018) maar is natuurlijk slechts een deel van alle kosten die uit het Energie- men Klimaatakkoord voortvloeien. Waar we op voorbereid moeten zijn? Het dubbele?

Op dit punt trekt de minister van EZ in zijn kamerbrief van 23 februari 2018 een merkwaardig Janusgezicht. Want hij meldt dat organisaties en bedrijven enthousiast klaar staan om het klimaatbeleid uit te voeren. Maar hij vraagt niet welke financiële risico's zij stuk voor stuk bereid zijn op zich te nemen. Dat hoeft hij ook niet te vragen want hij weet dat hij louter lege briefjes zal ontvangen. De risico's worden bij de huishoudens

gelegd en terecht vraagt de minister zich af of de huishoudbeurs niet te veel gaat lijden onder de transitie. Natuurlijk kent hij het antwoord maar durft daar niet mee voor de draad te komen. Dat antwoord is overbodig. Want nu al telt ons land 700.000 huishoudens met betalingsproblemen. Als daar nog eens een last van vele honderden miljarden overheen komt dan gaat dat aantal onbeheersbaar in de miljoenen lopen.

Wat er dan gebeurt laat zich raden: voor de financiering van de plannen zullen de vermogens van particulieren en van pensioenfondsen vergaand worden opgeëist. Hetgeen tevens het einde van het nu functionerende economisch stelsel betekent. Christiana Figueres en al haar medestanders die een suïcidaal maatschappijbeleid eisen kunnen dan de vlag hijsen!! Als het kabinet Rutte 3 niet wil tekenen voor dit scenario, waarop wij op basis van de misleidende, want alle pijnpunten verzwijgende, kamerbrief van 23 februari 2018 rechtstreeks aanstevenen, dan zal het beleid drastisch om moeten. Want nu geeft niemand maar dan ook niemand garanties dat de te brengen offers zinvol, nuttig en nodig zijn. Dogma's vervangen kennis.

Veel van de hoofdrolspelers roepen bij het minste gevaar om het voorzorgsprincipe. Welnu, hier is de noodzaak van dat principe keihard aanwezig. Want op basis van flarden kennis over zaken als het klimaat, over het verband tussen energie en klimaat, over de exacte betekenis van CO_2, over de samenhang tussen de tientallen variabelen die het klimaat bepalen, over de impact van menselijke activiteiten enz. is het volstrekt onverantwoord om ingrijpende beslissingen te nemen. Ergo: er bestaat een gerede kans dat de 100den miljarden euro's slechts worden uitgegeven om de zakken van belanghebbenden, hier en elders in de wereld, te vullen en dat de fraaie doelen op het gebied van klimaat, energie en milieu geen centimeter dichterbij komen.

Het gebrek aan financiële transparantie en verantwoording alsmede het niet onderbouwen van de besluiten door echt onafhankelijk kritisch-wetenschappelijk onderzoek moeten alarmbellen doen overgaan. De boel gaat hier heel erg mis.

21 KLIMAATWET DEEL II; GEBOUWD OP DRIJFZAND

Als wijsneuzig scholier heb ik eens een groepje oudere mannen -allen geboren in de 19e eeuw- uitgelegd hoe het komt dat het in de winter kouder is dan in de zomer. Ik werd hartelijk uitgelachen. Men wist het precies: in de zomer staat de zon dichtbij en ‘s winters wat verder weg. Geen twijfel mogelijk. Van zo’n onschuldig stukje onwetendheid heeft niemand last. Dat laat je zo. Maar dat wist ik toen nog niet.

Bij politici kan er nimmer sprake zijn van onschuldige onwetendheid. Daarvoor is hun werk te belangrijk voor andere mensen.
Vraag politici hoe het komt dat de klimaten op aarde veranderen en het antwoord (zie MvT op klimaatwet): “Het klimaat verandert. De aarde warmt op. Menselijk handelen is daar verantwoordelijk voor door landbouw, ontbossing en verbranding van fossiele brandstoffen. Door concentratie van broeikasgassen in de atmosfeer dreigt een onomkeerbare opwarming van de aarde met grote natuurlijke, sociale en economische gevolgen”.
Een klimaatwet moet dat voorkomen. Het enige beschikbare medicijn blijkt de beperking van de CO_2-uitstoot te zijn en wel in 2030 en 2050 met respectievelijk 49% en 95% ten opzichte van 1990. Dat doel kost de bevolking vele 100den miljarden euro’s.

De politiek heeft overal advies en consultaties ingewonnen, maar NIET bij de betalende bevolking! Het zijn vooral de belangencoalities, de deelnemers in de bureaucorporatieve staat, wiens mening is gevraagd. Die coalities doen niet moeilijk over aan de burgers op te leggen lasten. Zolang zij zelf maar buiten schot blijven.

In deze situatie “voorbij de democratie” ontvangt de burger geen garanties als tegenprestatie voor de op te brengen lasten. Dat kán ook niet. Want van zekerheid op succes van het te voeren beleid is geen sprake. Dat blijkt wel uit de vragen die Louise Fresco in NRC-Handelsblad heeft gesteld. Ik citeer er 4 van:

a. Blijft een groot deel van de wereld niet gewoon fossiele brandstof gebruiken?
b. Moet Nederland het braafste jongetje van de klas zijn?
c. Moet alles wijken voor het klimaat?
d. Welke is de beste geografische schaal voor maatregelen?

Antwoorden op deze vragen zijn er niet. Hetgeen betekent dat voorbereiding van de klimaatwet zeer onvoldoende is geweest.

De klimaatwet negeert niet in te schatten risico's, want:

- Stel de memorie van antwoord op de klimaatwet heeft gelijk: de mens is de oorzaak is van ongewenste klimaatverandering. Dan heeft het z.g. klimaatprobleem demografische oorzaken. Dus zullen demografische maatregelen, zoals het terugdringen van het aantal mensen op aarde, in belangrijke mate bij moeten dragen aan de oplossing. Maar hoe laat dit zich rijmen met de eenzijdige inzet op CO2-beperking? Is dat een voorbehoedmiddel ter beperking van de bevolkingsgroei? Nee toch?
- Jaarlijks groeit de wereldbevolking met 80.000.000 zielen. Dit betekent dat er elke 75 dagen evenveel mensen bij komen als er in ons land wonen. Een groot deel hiervan wordt geboren in volkrijke arme en armere landen. Deze snelgroeiende massa wil economische groei. Maar dat is volstrekt onverenigbaar met alles wat Nederland op het gebied van energie en klimaat wil.
- Laat niemand hier licht over denken. Want die onverenigbaarheid dwingt te kiezen tussen het Nederlandse model of het model waarin de `derde wereld` voort mag gaan met haar welvaartsstreven. Het eerste alternatief is 100% kansloos. Geen macht ter wereld zal in staat zijn om de helft van de wereldbevolking het recht te ontnemen om voor zichzelf een goed leven op te bouwen. En geen macht ter wereld zal kunnen voorkomen dat deze massa kiest voor de goedkoopste en ruimst beschikbare energiebronnen om hun idealen te verwezenlijken. Hetgeen betekent dat zij precies hetzelfde zullen doen wat wij in het nabije verleden ook hebben gedaan. Ergo: de demografische, sociale, economische, sociaal-geografische en

religieuze situatie in deze wereld is zodanig dat ons gekoppeld energie en klimaatbeleid geen schijn van kans heeft. Het doet er minder toe of de mens wel of niet mede-oorzaak van de klimaatverandering is. Is zij dat wel dan kan daar niets aan worden gedaan (exclusief adaptatie). Is zij dat niet dan is het onvermogen om er iets aan te doen per definitie een feit.

- Het energie-klimaatbeleid is extreem egocentrisch. Alle deelnemers in het Energieakkoord, het Klimaatakkoord en de klimaatwet doen dat om op de binnenlandse markt geld of (politieke) macht te verwerven. Aldus drijven zij onze maatschappij in de richting van een profitocratie. De gepropageerde maakbaarheid van het klimaat is nodig als verkoopargument.
- Er zijn talloos veel (regionale) klimaatverschillen met tientallen zo niet honderden oorzaken. Daarom is het zeer de vraag of wij wel van hét klimaat op aarde mogen spreken. Van de vormende krachten achter al deze sub-klimaten (CO_2, zon, wolken, urbanisatie, grondgebruik, stralingen, oceanen……) zijn de ins en outs, zoals de onderlinge wisselwerking, nog slecht bekend. Dit systeem is niet in een model met voorspellende waarde te vatten.
- Het IPCC is zich hiervan bewust: dat instituut komt niet met prognoses maar met projecties naar buiten. Politici en belang-hebbenden bij de geldstromen, die door het geloof in de beheers-baarheid van het klimaat op gang worden gebracht, kennen deze projecties een prognostische waarde toe die ze niet hebben. Aldus is het nota bene mogelijk om een klimaatwet te lanceren die op ficties is gebaseerd.

Wie bovenstaande rationeel op een rijtje zet vraagt zich in gemoede af of politiek Nederland door een kwade geest is behekst. Normale mensen zullen nooit een zo zelfvernietigende energie en klimaatpolitiek voeren.

Uit een oogpunt van management en behoorlijk bestuur zijn we met de klimaatwet op het absolute dieptepunt aangekomen.

22 HANDELEN IN ONZEKERHEID/HANDEL IN ZEKERHEDEN

Over onzekerheden gesproken. Paul Crutzen et. al. gebruiken in hun boekje op één pagina (pag. 17) niet minder dan 11 verschillende bewoordingen om de vele onzekerheden over het (ons) klimaat te benoemen! Veel van die onzekerheden hebben betrekking op de vraag of de klimaatmodellen van het IPCC voldoende betrouwbaar zijn. Deze modellen zijn wereldomvattend. Als geograaf geloof ik niet in integrale modellen die bijvoorbeeld de regionale klimaatverscheidenheden en hun toekomst voldoende nauwkeurig kunnen voorspellen. Dit ongeloof is lang geleden al gevoed door B. Greer Wootton, die in een evaluatie van GST (General Systems Theory) opmerkte: “Systems that apply to everything are logically empty”. Dit is een trefzeker doordenkertje dat de vraag opwerpt of mondiale allesomvattende klimaatmodellen logischerwijs niet leeg zijn. Dus toepasbaar zijn op alles en op niets?

Waarbij zij opgemerkt dat ook het IPCC geen zekerheden verkoopt. Integendeel, 100% zekere uitspraken komen niet voor. Veel gremia kunnen echter niet omgaan met deze voorzichtigheid van het IPCC. Daarom worden kansen gepromoveerd tot zekerheden. Daar merkt het publiek toch niets van.

Het IPCC komt niet naar buiten met klimaatprognoses maar met klimaatprojecties. Waar prognoses soms enig houvast voor beleid bieden is dat voor projecties niet het geval. Politici behoren dat te weten.

Het meeste gedoe is er over CO_2. Dat krijgt van ongeveer alles de schuld en om de uitstoot daarvan te beperken moet er alleen al in de provincie Fryslân voor € 14 miljard aan woningen worden versleuteld. (LC 18 juni 2018).

Merkwaardig genoeg weet het kabinet exact de invloed van CO_2 op het klimaat. Want het wenst niet aan de CO_2-eisen van de stichting Urgenda te voldoen omdat die eisen aan het eind van deze eeuw zullen resulteren in een slechts 1/22000ste graad lagere temperatuur. (Zie Memorie van

Grieven).
Hoewel ik bij deze cijfers een gevoel van hogere hocus pocus moeilijk kan onderdrukken blijkt toch dat zij serieus moeten worden genomen. Het is immers uitgesloten dat het Rijk in de rechtszaal onwaarheden verkondigt. Maar dan volgt daaruit slechts één conclusie*: CO_2 is van geen belang voor het klimaat op aarde en dus zijn de miljarden, die vanwege het klimaat in de energietransitie worden gestoken weggegooid geld*. Een conclusie die door de Deense onderzoeker Bjørn Lomborg en vele anderen wordt onderschreven.

Ter completering van het beeld nog dit. In een interview in de Volkskrant van 12 oktober 2017 verklaart Marcel Crok dat de voorgenomen 49% reductie van CO_2 zal resulteren in een geringere opwarming van $0{,}0003^0$C. Natuurlijk moest deze uitspraak worden gecontroleerd door een z.g. fact check. De uitkomst daarvan is: “Het klopt dat het Nederlandse klimaat-beleid maar enkele tienduizendsten of duizendsten van een graad aan opwarming schelen”. Dit roept onmiddellijk de vraag op: “wie is er zo gek om voor enkele tienduizendsten van een graad Celcius de bevolking van zijn koopkracht te ontdoen en de maatschappij op zijn kop te zetten?

Het voor de hand liggende antwoord (indachtig Ottmar Edenhofer) is: “niemand, maar het gaat ook niet om het klimaat, het gaat om de door de huishoudens op te brengen honderden miljarden euro’s”.

De minister van EZ – kamerbrief 24058 d.d. 31 mei 2016- verdedigt dit malle beleid door te beweren dat het CO_2- reductieprogramma nodig is omdat Nederland het klimaatakkoord van Parijs heeft ondertekend. Reactie: had dat niet ondertekend, dan hadden wij de ellende ervan ook niet gehad.
Natuurlijk is het bespottelijk beleid om eerst te berekenen dat je qua klimaat met CO_2 niets bereikt -hetgeen juist is; zie Matthijsen en het commentaar op diens artikel door De Jong, De Lange en Le Pair- en vervolgens net doet alsof je er het klimaat mee kunt redden. Ach, het verschil tussen woord en daad blijft in de politiek een heikel punt.

Tegenover een massa onzekerheden van wetenschappelijke kant staan de zekerheden van de commerciële en ideologisch gedreven helpers in

nood. Zij allen propageren een Energieakkoord, een Klimaatakkoord en een Klimaatwet. Voor de realisatie daarvan moet veel gebeuren. Aldus ontstaat er een grote markt voor windturbinecomplexen, vlaktes met zonnepanelen, warmtepompen en tal van andere manieren om energie te winnen. Dit alles schept een markt voor veel advieswerk. Met wetenschappelijk aantoonbare zekerheden heeft dit niets te maken. Het is handel waarin heel andere regels gelden. Daarin past dat hoog wordt opgegeven van de kwaliteit van de producten. Minder algemeen is dat er, zoals hier het geval is, geen garantie op wordt gegeven.

Laat het duidelijk zijn dat al de inspanningen om in de energiesector een markt op te bouwen best verklaarbaar zijn. Wellicht kunnen delen ervan zelfs dienen in een integraal plan voor de toekomst van onze energievoorziening. Uiteindelijk is het immers zo dat geld is als water. Als dat in de ene sector wordt verspild dan is het best mogelijk dat het van daar loopt naar een andere sector waar het een nuttig effect heeft. Elk nadeel heeft zijn voordeel, nietwaar? Maar deze relativerende gedachte kan geen basis voor gezond beleid zijn.

23 HOEWEL: HOE WEL?

Het energie- en klimaatbeleid gaat over bedragen die elk menselijk voorstellingsvermogen te boven gaan. Deze gigantische bedragen bepalen het gedrag van nationale en internationale spelers. Klimaat-conferenties zijn ‘s werelds grootste lobbyisten-bijeenkomsten!

De lasten van het thans gevoerde beleid gaan de draagkracht van ons economisch bestel te boven. Zit daar dan geen rem op? Nauwelijks. Collectieve verantwoordelijkheid blijkt een fictie te zijn. Dat komt omdat het overheidsbeleid dramatisch tekortschiet op de dimensies tijd, ruimte en diepgang (wetenschap).
Het is zielig hoe de politiek tracht problemen op te lossen met aftandse middelen en niet in de gaten heeft dat oplossingen zullen moeten komen van dingen die nu nog niet bestaan.

Er zou al veel zijn gewonnen als de “decisionmakers” zich aan het rekenen zouden zetten. Dat zal hen meteen leren dat klimaat en energie moeten worden ontkoppeld. Dat spaart dan meteen honderden miljarden euro’s.

Van belang zijn openheid en transparantie. Daaraan ontbreekt het op dit moment. Want de partijen in het spel rond klimaat en energie informeren de achterban slecht. De achterban wordt vergast op demagogische en apocalyptische uitspraken over de rampen die in de (verre) toekomst over de mensheid zouden kunnen worden uitgestort als zij nu geen grote offers brengt. Alsof we de middeleeuwen nog niet zijn ontgroeid!

Politieke partijen moeten de moed opbrengen om de achterban eerlijk en volledig te informeren over de consequenties van het nu ingezette beleid. Dus eerlijk zijn over de voordelen maar ook over de lasten. Doen zij dat dan hoef je geen helderziende te zijn om te voorspellen dat zij gedecimeerd uit de volgende verkiezing zullen komen. Dat is dan de zuiverende werking van de democratie.

Bij het energie- en klimaatbeleid is de fase van bezinning en onderzoek overgeslagen.
Hoe dat te herstellen? Om te beginnen: door de geldkranen dicht te

draaien. Essentieel is ook dat de democratie wordt hersteld en dat er tijd en geld komt voor strikt onafhankelijk en fundamenteel onderzoek op de gebieden energie en klimaatontwikkeling. Deze nieuwe aanpak strookt niet met het te gemakkelijk ondertekenen van energie- en klimaat-verdragen. Daar zit je jaren aan vast, ze helpen niet, kosten wel vrachten geld en zijn de start van veel ellende.

De uitvoerenden in de hiërarchische lijn moeten, alvorens in actie te komen, strenge eisen stellen aan de onderbouwing van de aan hen doorgesluisde opdrachten. Dan ontstaat er tijd om het beleid degelijk te funderen. Voor het zoeken naar bouwstenen -een onderzoeks-programma- kunnen de voorgaande hoofdstukken dienen.

Leeuwarden, 2018

BRONNEN

- Acemoglu D; Robinson J.A.: Why nations fail. The origin of power, prosperity and poverty. Crown Business, New York 2012
- Badir M.: Besteedbaar inkomen van huishoudens staat al bijna 40jaar vrijwel stil. RaboResearch-Economisch Onderzoek 2018
- Bergen van den A.: Gouden Jaren. Hoe ons leven in een halve eeuw onvoorstelbaar is veranderd. Atlas Contact, Amsterdam, 2017
- Berkhout G.: Het risico van ongewenste adviezen. Kent Nederland nog wel onafhankelijke deskundigen? NRC-Handelsblad 29-11-2003
- Berkhout G. Climate thinking; Broadening the Horizons. Global Warming Policy Foundation. London. 2018
- Bijleveld H. Afgedankte molenwieken zorgen voor afvalproblemen. Leeuwarder Courant 11.05.2018
- CBS: Twee eeuwen beroepsbevolking. 2010
- Boersma H. Milieubeweging vreest vooruitgang. Volkskrant 27 september 2014
- Checkland, P. Systems thinking; systems practise. John Wiley and sons. Chichester 1988
- Cipolla, M.C.: De wetten van menselijke stupiditeit. Amsterdam University Press. 2016
- Crok M.: De staat van het klimaat. Een koele blik op een verhit debat. Paradigma, Amsterdam. 2010
- Crutzen P, et al. Veranderingen in het klimaat. Antwoorden op veelgestelde vragen over natuurwetenschappelijke aspecten van klimaatverandering. KNMI, De Bilt, 2004
- De Jong P.O en Herweijer M. (Vakgroep bestuursrecht en bestuurskunde RUG) alsmede Wetenschappelijk Onderzoek en Documentatiecentrum: Alle regels tellen. De ontwikkeling van het aantal wetten, AMvB's en ministeriële regelingen in Nederland. 2004
- Greer Wootton B. The role of General Systems Theory in geographical research. York University, Toronto Dept. of Geography, 1972
- De Leeuw, A.C.J.: Wet van de bestuurlijke drukte. Van Gorkum, Assen-Maastricht 1984
- Draaisma K.: Een nieuwe kijk op Caspars dijk. It Beaken, jiergong 79, 2017, nr. 1/2
- Duyvendak W.: Het groene optimisme; het drama van 25 jaar klimaatpolitiek. Bert Bakker, Amsterdam 2011
- Eppink D.J.: De klimaatlobby kreeg flinke klap van de (wind)molen en maakt van klimaat religie. Volkskrant 24.04.2018
- Epstein A.: The moral case for fossil fuels. Penguin, New York 2014
- Kabinet actualiseert Crisis- en herstelwet. Binnenlands Bestuur 30-03-2018.
- Kroonenberg S.: Spiegelzee; de zeespiegelgeschiedenis van de mens. Atlas Contact. Amsterdam/Antwerpen 2017
- Faludi A and Van der Valk A.; Rule and order. Dutch planning doctrine in the twentieth century. Kluwer Academic Publishers. Dordrecht 1994.
- Flipse, Jeroen: Tijd voor volwassen democraten. Een autonome samenleving kiest haar eigen

doelen. Leeronderzoek Faculteit Geesteswetenschappen, RUU, 2014
- Fresco L.: Meer zonnepanelen? Ja maar in de Sahara. NRC-Handelsblad 16-07-1018
- Friedman T.L.: The world is flat; the globalized world in the twenty-first century. Penguin Books, London, 2006.
- Giebels R: Waarom alle economische groei volgens Wiebes op zal gaan aan energietransitie. Volkskrant 16-12-2017
- Goklany Indur: Carbon Dioxyde; the good news. Global Warming Policy Foundation. London 2015
- Hanekamp, J.C.: Utopia and gospel. Unearthing the Good News in Precautionary Culture. Zoetermeer 2014
- Hetzler J. Green liberalisme. www.climategate.nl 30-05-2018
- Hoofdlijnen PBL werkprogramma 2018. Den Haag, dec. 2017
- IPCC: Climate Change 2014, Synthesis Report. Geneva
- KNAW; Commissie voorde vrijheid van de wetenschapsbeoefening van de Koninklijke Academie van Wetenschappen: Vrijheid van wetenschapsbeoefening in Nederland, maart 2018
- Keulemans M.: Nederlands klimaatbeleid scheelt maar 0,0003 graden opwarming-klopt dit wel? Volkskrant 18-10-2017
- Klaas B. The despots apprentice, Donald Trump's attack on democracy. Hurst & CO. London 2017
- Klimaatwet; Memorie van Toelichting. Kamerstuk 34534; 2018
- Koning, Bart de: Waarom we maar niet van de bureaucratie afkomen. Vrij Nederland 20.01.2016
- Labohm H.J. Toenemend realisme bij Duitse bedrijfsleven inzake "Energiewende" www.climategate.nl, 26-05-2018
- Launspach F. en Munsterman R.: De geldstromen in de wetenschap. 2014. www.ftm.nl
- Leeuw A.C.J. de: De wet van de bestuurlijke drukte; over inspanning en resultaat van besturen. Van Gorcum Assen/Maatsricht 1984
- Lewis N, Crok M.: Hoe het IPCC goed nieuws over klimaatverandering verborg. GWPF-Groene Rekenkamer. London 2014
- Lomborg B.: CO2 verminderen kan zoveel slimmer. NRC-Handelsblad 13-09-2010
- Lukkes P.: Klimaatbeleid in Eurocrisistijd. U2pi, Den Haag 2012
- Lukkes P. Nut en noodzaak van windenergie in het Energieakkoord. Leeuwarden 2014
- Lukkes P. Het Energieakkoord; feitelijk en maatschappelijk. Leeuwarden 2016
- Luijten M.: Het Geluk van Limburg. De Bezige Bij, Amsterdam 2014
- Ministerie Economische Zaken: Kabinetsinzet voor het klimaatbeleid. Kamerbrief 23.02.2018
- Mannheim,K.: Man and society in an age of reconstrution . Routledge, London 1935.
- Matthijssen H. CO_2 is niet het belangrijkste broeikasgas. www.climategate.nl 20/06/2018
- Oreskes N.; Conway E.M.: Merchants of doubt. How a handful of scientists obscured the truth on issues from tobacco smoke to global warming. Bloombury, London etc. 2012

- Pair C. le: Nieuw Klimaat Alarm. www.clepair.net / www.climategate.nl 4 juli 2018
- PBL: Kosten Energie-en klimaattransitie in 2030- Update 2018. Den Haag
- Paunio Mikko: Kicking away the energy ladder. How environmentalism destroys hope for the poorest. Global Warming Policy Foundation. London 2018
- Pieters K. Wiebes baseert klimaatakkoord op creatief rekenen van PBL. Persbericht 08.05.2018. www.nederwind.nl
- Polman, J.: Welkom in Windmolenwoud. De Telegraaf. 14.04.2018
- Rabo Research-Economisch Onderzoek: Nederlandse huishoudens hebben weinig vrij spaargeld. 2018 www. economie.rabobank.com
- Rörsch A., Thoenes D., De Wit F.: Klimaatverandering op een waterplaneet. Het CO2-vraagstuk kritisch bekeken. Veen Magazines, Diemen, 2006
- Sociaal Cultureel Planbureau: Werkprogramma 2018. Den Haag dec. 2017
- Soest J.P.van, Warmenhoven H., Wiltink H.: CEEK- ingrediënten voor duurzaam beleid. De Gemeynt, Klarenbeek 2018
- Staatssecretaris Infrastructuur en Milieu: Kabinetsaanpak Klimaatbeleid op weg naar 2020. Kamerbrief 09.04.2016
- Stafford Beer, A. Cybernetica en management. Agon Elsevier; Amsterdam/Brussel 1968
- Thompson, J. D.: Organizations in action. McGrawhill, New York, 1976
- Toffler A.: Future Shock. Bantam Books. New York. 1970
- Tuchmann, Barbara: De mars der dwaasheid. Bestuurlijk onvermogen van Troje tot Vietnam. Elsevier, Amsterdam 1984
- Udo F. Commentaar op windenergie in PBL-notitie. www.Climategate 02.05.2018
- United Nations; Economic and social affairs: Statistical Yearbook 2017, New York 2017
- Vakgroep Bestuursrecht en Bestuurskunde RUG: Crisis en herstelwet: tweede evaluatie procesrechtelijke bepalingen, Groningen 2014
- Van Doorn, J.A.A.: Overvraging van beleid. Over oorzaken en gevolgen van bestuurlijke onmacht. Beleid en Maatschappij, juli/augustus 1979
- Van Peppel R., Pol H., Hoek D.: De beleving van bestuurlijke drukte. Beleidsonderzoek Online. Januari
- Veenstra Tj: Gasloos? Een illusie www.climategate .nl 11 augustus 2018
- Vellinga P.: Klimaatverandering, Hoezo klimaatverandering. Feiten, fabels en open vragen. Balans, Amsterdam. 2011
- Voorstellen hoofdlijnen van het klimaatakkoord. Bijlage Kamerbrief EZ 10 juli 2018
- Walle E. van der: In thorium moet je geloven. NRC 06-01-2018
- Zeilmaker R: Klimaatwet (7 juli) een manier om goud van papier te maken. www.interessantetijden.nl 29-06-2018